

**«ПЕДАГОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»  
навчально-методичний комплекс**

Укладачі:

Федун Андрій Анатолійович,

Відоменко Оксана Іванівна

# 1. ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

## «Педагогічний менеджмент»

### 1.1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Курс "Педагогічний менеджмент" є базовою дисципліною при підготовці викладачів з економіки. Ця навчальна дисципліна спрямована на розвиток педагогічних навичок, набуття вмінь щодо організації навчально-виховного процесу, запровадження інноваційних технологій у навчанні.

**Головна мета дисципліни** – розвинути у студентів необхідні професійні педагогічні якості щодо спілкування та гармонійної взаємодії з оточуючими (учнями), ознайомити з методами організації та планування викладацької діяльності, з існуючими техніками педагогічної майстерності, розширити світогляд та сформувати психолого-педагогічний погляд на проблеми навчання та виховання, виробити певні комунікативні навички, які допоможуть студентам, як майбутнім спеціалістам, досягати взаємопорозуміння та узгодженості дій з аудиторією слухачів, в інтересах навчального процесу.

В результаті вивчення та засвоєння основних положень дисципліни «Педагогічний менеджмент» студенти повинні:

**знати:**

- теоретичні основи соціальної психології та педагогіки вищої школи;
- основні прийоми та методи організації та планування навчального процесу, в тому числі із застосуванням знань болонської системи;
- психологічні резерви підвищення комунікаційної культури викладача, керівника навчального закладу.

**вміти:**

- аналізувати міжособистісні стосунки в навчальній групі з точки зору соціальної психології;
- планувати і організувати навчальний процес;
- налагодити конструктивні взаємостосунки з аудиторією слухачів;
- розкрити і практично використовувати свій творчий потенціал.

Даний курс тісно взаємодіє з такими дисциплінами, як «Педагогіка», «Комунікативні процеси у навчанні», «Соціальна психологія», «Загальна психологія», «Психологія управління», «Менеджмент», «Конфліктологія», «Етика ділового спілкування», «Філософія», «Культурологія», «Методика викладання економіки» тощо.

Практичне використання знань з «Педагогічного менеджменту» буде сприяти підвищенню педагогічної культури та рівня освіченості слухачів, оптимізації їх подальшої роботи в різних сферах господарства країни, запобіганню конфліктів, розширенню зовнішніх зв'язків фірм та організацій.

Навчальними планами для всіх спеціальностей передбачені аудиторні заняття (лекції, семінари, тренінги), індивідуальна і самостійна робота.

Формою контролю є залік.

## 1.2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

№ п/п	Назви тем	Всього годин	Кредити ECTS	Ауд. зан.	у тому числі		Інд. роб.	Сам. Роб.
					лекц	семін.		
<b><u>МОДУЛЬ 1</u></b>		<b>58</b>	<b>1,5</b>	<b>16</b>	<b>12</b>	<b>4</b>	<b>6</b>	<b>36</b>
<b>1</b>	Сучасні тенденції розвитку вищої освіти.	8		1	1	-	1	6
<b>2</b>	Основи професійної освіти.	9		2	2	-	1	6
<b>3</b>	Педагогіка як наука в системі сучасного антропологічного знання.	9		2	1	1	1	6
<b>4</b>	Сучасні методи, середовища і системи навчання.	11		4	3	1	1	6
<b>5</b>	Зміст професійної діяльності педагога.	10		3	2	1	1	6
<b>6</b>	Педагог як суб'єкт комунікації.	11		4	3	1	1	6
<b><u>МОДУЛЬ 2</u></b>		<b>50</b>	<b>1,5</b>	<b>14</b>	<b>8</b>	<b>6</b>	<b>6</b>	<b>30</b>
<b>7</b>	Педагогічні технології спілкування.	12		4	2	2	2	6
<b>8</b>	Педагогічна техніка.	10		3	2	1	1	6
<b>9</b>	Особливості розвитку особистості студента.	9		2	1	1	1	6
<b>10</b>	Основи професійної конфліктології.	10		3	2	1	1	6
<b>11</b>	Технології успіху в професійній діяльності.	9		2	1	1	1	6
<b>ВСЬОГО</b>		<b>108</b>	<b>3</b>	<b>30</b>	<b>20</b>	<b>10</b>	<b>12</b>	<b>66</b>

### 1.3. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

№ п/п	Назви тем	Всього годин	Ауд. зан.	У тому числі		Інд. роб.	Сам. Роб.
				лекц	семін.		
1	Сучасні тенденції розвитку вищої освіти.	8					8
2	Основи професійної освіти.	9					9
3	Педагогіка як наука в системі сучасного антропологічного знання.	9	1	1			8
4	Сучасні методи, середовища і системи навчання.	11	1	1			10
5	Зміст професійної діяльності педагога.	10					10
6	Педагог як суб'єкт комунікації.	11					11
7	Педагогічні технології спілкування.	12	1	1			11
8	Педагогічна техніка.	10	1	1			9
9	Особливості розвитку особистості студента.	9					9
10	Основи професійної конфліктології.	10	1		1		9
11	Технології успіху в професійній діяльності.	9	1		1		8
<b>ВСЬОГО</b>		<b>108</b>	<b>6</b>	<b>4</b>	<b>2</b>	<b>0</b>	<b>102</b>

## 1.4. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

### Модуль 1

#### **Тема 1. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти.**

1. Нова парадигма освіти.
2. Сучасна філософія освіти.
3. Вища освіта в Україні в контексті Європейської інтеграції.

#### **Тема 2. Основи професійної освіти.**

1. Основні стратегії професійної освіти.
2. Ідеї економічної освіти.
3. Ідеї неперервного і упереджуючого навчання.

#### **Тема 3. Педагогіка як наука в системі сучасного антропологічного знання.**

1. Відображення педагогічних принципів в структурі системи сучасної освіти.
2. Теоретичні основи специфіки навчання студентів різного віку. Специфіка вікових періодів розвитку і виховання особистості.

#### **Тема 4. Сучасні методи, середовища і системи навчання.**

1. Дидактичні основи сучасних технологій і методів навчання.
2. Методи і засоби проблемного навчання.

#### **Тема 5. Зміст професійної діяльності педагога.**

1. Основні риси професійної педагогічної діяльності.
2. Організаторська і цільова діяльність.
3. Типологія стосунків у педагогічному процесі.

#### **Тема 6. Педагог як суб'єкт комунікації.**

1. Основи комунікативної культури педагога.
2. Психологічні особливості педагогічної комунікації.
3. Професійно-функціональні ролі педагога як комунікатора.

### Модуль 2

#### **Тема 7. Педагогічні технології спілкування.**

1. Дидактична гра.
2. Евристичні методи в педагогіці і навчанні.

### **Тема 8. Педагогічна техніка.**

1. Поняття педагогічної техніки.
2. Техніка педагогічного мовлення.
3. Невербальні засоби педагогічної техніки.

### **Тема 9. Особливості розвитку особистості студента.**

1. Психологічні особливості виховання студентів і роль психологічних груп.
2. Проблеми підвищення успішності студентів.

### **Тема 10. Основи професійної конфліктології.**

1. Функціональне значення ділових конфліктів.
2. Типи ділових конфліктів і комунікативні тактики в конфліктних ситуаціях.

### **Тема 11. Технології успіху в професійній діяльності.**

1. Поняття успіху в професійній діяльності.
2. Рівень мотивації працівників і професійний успіх.
3. Успішні стратегії побудови професійної кар'єри.

## **2. Методичні поради по вивченню дисципліни**

### **ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ**

При вивченні курсу слід звернути увагу на теоретичні питання та питання прикладеного характеру, які мають відношення до дисципліни “Педагогічний менеджмент”.

У навчально-методичному комплексі дисципліни наведені основна й додаткова література, якою слухачі зобов’язані користуватися.

Бажаною умовою в роботі над темами 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 є практичне використання набутих знань та засобів під час семінарських занять. Тому заняття з даних тем бажано проводити у формі ділової гри, конференції, тренінгу і т.п.

Робота над темами дисципліни передбачає переважно самостійне опрацювання матеріалу та представлення результатів у вигляді рефератів.

### **Тема 1. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти.**

#### **Методичні поради**

Нова соціальна ситуація в Україні вимагає осучаснених підходів до проблем формування особистості у всіх ланках суспільного життя, а особливо у його освітній галузі. Перш за все має бути вдосконаленою система виховання студентів вищої школи, оскільки вони, через сферу майбутньої професійної діяльності, впливатимуть на моральний клімат населення країни. За “Положенням про державний вищий заклад освіти” в Україні діють такі їх види: університет (класичний університет), технічні, технологічні, економічні, медичні, сільськогосподарські та інші університети, академії, інститути (як окремі ВНЗ чи структурні одиниці університетів, академій), консерваторії, коледжі та технікуми /училища/ (ВНЗ або підрозділи університетів, академій, інститутів). У кожному з ВНЗ здійснюється навчально-виховний і виховний процеси, якість яких забезпечується професорсько-викладацьким чи викладацьким складом, а також спеціальними організаторами виховання, до яких відносимо і кураторів студентських груп.

На етапі кардинальних змін у всіх галузях життя, пов’язаних з переходом до третього тисячоліття, зростає інтерес до психологічного обґрунтування управлінської діяльності в освіті. Оптимізація роботи всіх закладів та установ освіти як наукова проблема обумовила інтенсивну розробку науковцями психологічних основ педагогічного менеджменту, оскільки одним з істотних важелів підвищення професійної культури управління в освіті є забезпечення високого рівня психологічної компетентності викладацьких кадрів. Однією з ключових складових такої компетентності є комунікативна культура викладацьких кадрів.

Проблематика, пов'язана з формуванням комунікативної культури особистості, є складовою більш широкої проблеми - інкультурації особистості: її "входження" в культуру, залучення до культурних цінностей соціуму. Ця проблема розглядається сьогодні як одна з центральних у психолого-педагогічній науці, у зв'язку з чим постає питання про інтеграцію психолого-педагогічних і культурологічних досліджень.

Розвиток засобів масової комунікації та викликані ними зміни в житті суспільства і окремого індивіда обумовили потребу в осмисленні комунікативної культури як соціально-культурного феномена багатьма науками: філософією, культурологією, соціологією, психологією, педагогікою, лінгвістикою, іміджологією, політологією, що засвідчує необхідність його міждисциплінарного вивчення.

Процеси європейської інтеграції охоплюють дедалі більше сфер життєдіяльності. Не стала винятком і освіта, особливо вища школа. Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог, дедалі наполегливіше працює над практичним приєднанням до Болонського процесу.

Україна була і є активним учасником цих процесів. За період з 1993 до 2003 року вищі навчальні заклади України разом з провідними університетами Європи виконали 105 проектів TEMPUS/TACIS. Це дало змогу запровадити спільні навчальні програми, нові принципи управління вищими навчальними закладами, підготувати сучасні підручники, напрацювати підходи до взаємного визнання документів про освіту.

Визначення змістових модулів навчання з кожної дисципліни, узгодження кредитних систем оцінювання досягнень студента стануть основою для вирішення ще однієї задекларованої в Болоньї мети – створення умов для вільного переміщення студентів, викладачів, менеджерів освіти та дослідників на теренах Європи.

Експерти відзначають, що для досягнення кінцевої мети Болонського процесу – побудови єдиного простору освіти – замало формального запровадження її принципів. Потрібні прозорі та зрозумілі всім методології контролю якості освіти. Обов'язковою вважається наявність внутрішніх та зовнішніх державних і громадських систем контролю якості освіти, перш за все називають ліцензування або акредитацію. В Україні такі процедури введено давно, вони постійно вдосконалюються. На кожному засіданні Державної акредитаційної комісії (ДАК) розглядаються критерії оцінки готовності навчального закладу надавати якісні освітні послуги та результати експертизи конкретних закладів.

З цією метою у Міністерстві затверджено спеціальні заходи, які передбачають проведення серії конференцій, семінарів, робочих нарад, завершення розробки і впровадження нормативних документів, що визначають шляхи модернізації системи вищої освіти в контексті Болонського процесу, покращання інформування громадськості, розвиток

міжнародного співробітництва і презентації освіти України на міжнародній арені.

## **Тема 2. Основи професійної освіти.**

### **Методичні поради**

Вища школа - невід'ємний інститут суспільства, орієнтований насамперед на становлення духовного вигляду найбільш освічених його членів, здатних не тільки розвивати обрані сфери діяльності, але й керувати прогресом самого суспільства.

На відміну від викладачів вищих навчальних закладів педагогічного профілю, які мають професійну вищу педагогічну освіту, збагачену особистим досвідом викладання в школі й досвідом педагогічних досліджень в аспірантурі педагогічного вузу, викладачі багатьох вузів іншого профілю (технічних, економічних, транспортних, медичних, сільськогосподарських і т.п.) не мають професійної психолого-педагогічної підготовки, а є фахівцями різних предметних областей, не орієнтованих на діяльність у сфері освіти.

Раніше з таким положенням можна було миритися, оскільки починаючи викладачі переймали в досвідчених, багато чого з освоєного ними у викладанні без посередників. Але зміна соціально-економічних умов і нові пріоритети освіти порушили в Україні цей зв'язок і спадковість поколінь викладачів. Виникла об'єктивна необхідність у спеціальній професійній науково забезпеченій підготовці фахівців економічного профілю для роботи в сфері вищої освіти.

Науковими основами такої професійної психолого-педагогічної перепідготовки фахівців непедагогічного профілю, повинні стати зведення про актуальні для викладача психологічні процеси, явища і закономірності засвоєння студентами змісту вищої освіти, що враховують особливості сформованого професійного мислення фахівців, що освоюють викладання у вузі, а також особливості становлення професійних якостей студентів у конкретній предметній сфері.

Базова навчальна дисципліна «педагогічний менеджмент», будучи по сутності введенням у професійну підготовку викладача вищої школи, має для починаючих викладачів вищих економічних навчальних закладів більше значення, ніж традиційна дисципліна "Введення в спеціальність". Це пов'язане з тим, що при вивченні цієї дисципліни, у фахівців, що одержали вищу економічну освіту, вже переважає економікоцентрична спрямованість інтересів, ідеалів та діяльності повинна бути свідомо доповнена антропоцентричною спрямованістю діяльності професіонала-викладача.

Кредитно-модульна система передбачає запровадження рейтингової системи оцінювання знань студентів і шкалу оцінок за єдиними критеріями

Кредитно-модульна система організації навчального процесу — це модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні

модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів).

Змістовий модуль — це логічно завершена, системно впорядкована і структурована за окремими навчальними елементами частина теоретичних знань та практичних вмінь навчальної дисципліни або практики студентів, що реалізується відповідними формами навчального процесу протягом певного оптимального часу, визначеного на їх засвоєння.

Рекомендована кількість змістових модулів з певної навчальної дисципліни повинна складати не більше 2-х на один кредит.

Заліковий кредит — це одиниця виміру повного навчального навантаження студента, необхідного для засвоєння змістових модулів.

Ціна кредиту Європейської кредитно-трансфертної та акумулюючої системи (ECTS — European Community Course Credit Transfer System) складає 36 академічних годин.

Нормативна кількість залікових кредитів студента на один навчальний рік — 60 кредитів ECTS.

Кількість кредитів ECTS на навчальну дисципліну визначається діленням загального обсягу годин з навчальної дисципліни на ціну кредиту (з округленням до 0,5 кредиту). Загальний обсяг годин навчальної дисципліни повинен включати час на проведення лекцій, практичних, семінарських та лабораторних занять, консультацій, практик, самостійної та індивідуальної роботи і контрольних заходів.

### **Тема 3. Педагогіка як наука в системі сучасного антропологічного знання.**

#### **Методичні поради**

Процес виховання був би неможливим, якби він спирався, як це було на початку розвитку суспільства, тільки на правила життєвої мудрості, інтуїцію, догадку. Рано чи пізно логіка дійсності повинна була привести до формування педагогічної теорії. Починаючи з філософських систем давнини, відбувався процес становлення педагогіки як науки, процес руху теоретичної думки від здогадок та точок зору до наукового знання.

Будь-яка наука є сукупністю, системою достовірних і узагальнених знань про об'єктивні закони розвитку природи, суспільства та мислення. Жодна наука не може формуватися та функціонувати, якщо вона не має особливого, власного предмета досліджування, який відображає ту чи іншу форму, сторону буття об'єктивного світу. Щодо педагогіки, то таким предметом є виховання людини людиною. Наявність цього предмету дослідів визначає самостійність педагогіки та її місце в системі наук.

Кожному віку людини відповідає свій рівень фізичного, психічного та соціального розвитку. Для правильного керування процесами розвитку, навчання та виховання, необхідно враховувати періоди людського життя та вікові особливості особистості. Ігнорування чи заперечення природних

шаблів розвитку, неминуче призводить до помилкового судження про можливість засвоїти будь-який соціальний досвід, будь-які знання, практичні навички і вміння в будь-якому віці, при підборі і застосуванні відповідної методики. Врахування вікових особливостей – один із основних педагогічних принципів. Спираючись на нього, викладачі регламентують учбове навантаження, установлюють обґрунтовані об'єми зайнятості різноманітними видами діяльності, визначають найбільш сприятливий для розвитку денний розклад, режим навчання та відпочинку.

## **Тема 4. Сучасні методи, середовища і системи навчання.**

### **Методичні поради**

Теорія освіти і навчання (дидактика), розкриває закономірності навчання студентів і викладацької діяльності педагога, визначає і характеризує сутність, принципи, зміст, методи та організацію учбового процесу. Одна з найважливіших проблем теорії навчання полягає в тому, щоб розкрити шляхи і методи реалізації потенційних можливостей розвитку та виховання учнів, вдосконалення учбово-виховного процесу.

Виховний вплив навчання на формування моральнісних та вольових рис особистості, виховання працьовитості, бажання вчитися, формування пізнавальної активності і самостійності, самовдосконалення особистості, послідовність, систематичність учбового матеріалу – становить основні напрямки розвитку сучасної дидактики.

Метод навчання має дві сторони: одна – та, що безпосередньо спостерігається, зовнішня; друга – внутрішня, надто складна для спостереження та аналізу.

Методи навчання часто визначаються як засоби діяльності викладача, спрямовані на глибоке, усвідомлене і міцне засвоєння знань учнями, що забезпечує управління їх пізнавальною діяльністю. В реальному учбовому процесі методи викладання і методи навчання знаходяться у взаємозв'язку та єдності. виправити недоліки в методі роботи викладача легко, оскільки вони помітні. Виправити неправильні форми засвоєння матеріалу учнями набагато складніше, оскільки вони часто сховані від уваги викладача, слабо проявлені зовнішньо.

В структуру метода входять засоби навчання, тобто окремі операції, розумові чи практичні дії викладача або учнів, які доповнюють форму засвоєння матеріалу, що запропонована певним методом. Засоби навчання можна розподілити на:

- засоби формування й активізації окремих операцій мислення, уваги пам'яті, сприйняття, уяви;
- засоби, що сприяють створенню проблемних, пошукових ситуацій в розумовій діяльності учня;

- засоби, що активізують переживання, почуття учнів, пов'язані з вивченням учбового матеріалу;
- засоби контролю, самоконтролю, самонавчання учнів;
- засоби управління в учбовому процесі колективними і особистими взаємостосунками учнів.

Методи навчання підрозділяються на групи за певною ознакою. В сучасній теорії і практиці навчання найбільш поширеною є класифікації:

- за переважним джерелом отримання знань (словесні, наглядні, практичні);
- за формами діяльності викладача (методи викладання) і учнів (методи навчання);
- за характером розумової діяльності та пізнавальної активності (репродуктивні, пояснювально-ілюстративні, проблемно-пошукові, дослідницькі);
- за видами умовиводів (індуктивні, дедуктивні).

Всі методи навчання, незалежно від класифікації, мають загальні педагогічні положення, які викладачу потрібно добре знати. Один і той же метод навчання, наприклад бесіда, здобуває ті чи інші особливості в залежності від обраної класифікації.

## **Тема 5. Зміст професійної діяльності педагога.**

### **Методичні поради**

У певному змісті викладач є центральною фігурою у вузі, йому належить і стратегічна роль у розвитку особистості студента в ході професійної підготовки.

Величезний потенціал взаємодії викладача й студента для розвитку їхніх особистостей поки не став предметом глибокого психологічного аналізу. Однак передова педагогічна практика давно переводить навчально-виховний процес на рівень міжособистісних відносин у повному змісті цього слова, тобто перетворює його у взаємодію, діалог як джерела особистісного росту обох учасників процесу. Саме так будували свої взаємини з учнями видатні педагоги за всіх часів.

Якщо педагогічний процес - це насамперед взаємодія особистостей, то й основним засобом впливу педагога стає він сам як особистість, а не тільки як фахівець, що володіє необхідними знаннями й уміннями. Людські якості, вимогливість до самого себе й навколишнім відіграють вирішальну роль у його діяльності і його професійних якостях.

Результати спеціальних досліджень фіксують зміни, що відбуваються в уяві студентів про авторитетного викладача й про джерела цього авторитету; зросла значимість особистісних властивостей і відповідно зменшилася внесок інших ("інструментальних") якостей, необхідних для діяльності викладача. Аналогічна тенденція спостерігається й у зміні ідеалу викладача. З погляду самих викладачів, зазначені тенденції мають як позитивні, так і негативні сторони.

Відповідаючи на запитання про об'єктивні труднощі зміцнення свого авторитету й рішення інших професійних завдань, викладачі часто відзначають недостатність знань по педагогіці й психології, які можуть допомогти в рішенні ряду професійних проблем.

Основний зміст діяльності вузівського викладача включає виконання декількох функцій - навчальної, виховальної, організаторської й дослідницької. Ці функції проявляються в єдності, хоча в багатьох викладачів одна з них домінує над іншими. Найбільше специфічним для викладача вузу є сполучення педагогічної й наукової праці. Дослідницька робота збагачує внутрішній мир викладача, розвиває його творчий потенціал, підвищує науковий рівень занять. У той же час педагогічні цілі часто спонукають до глибокого узагальнення й систематизації матеріалу, до більш ретельного формулювання основних ідей і висновків, до постановки уточнюючих питань і навіть породженню нових гіпотез.

Професіоналізм викладача вузу в педагогічній діяльності виражається в умінні бачити й формулювати педагогічні завдання на основі аналізу педагогічних ситуацій і знаходити оптимальні способи їхнього рішення. Заздалегідь описати все різноманіття ситуацій, розв'язуваних педагогом в ході роботи зі студентами, неможливо. Приймати рішення доводиться щораз у новій ситуації, своєрідної й швидко мінливої. Тому однієї з найважливіших характеристик педагогічної діяльності є її творчий характер.

Кожна людина здійснює спілкування типовими для неї засобами й способами. Сукупність відносно стійких і характерних для даної особистості прийомів і методів організації спілкування називається індивідуальним стилем спілкування, що, у свою чергу, визначається рисами особистості й характеру. Традиційно виділяються три основних стилі педагогічного спілкування: авторитарний, ліберальний і демократичний.

Для авторитарного стилю характерний функціонально-діловий підхід до студента, коли викладач виходить із усередненого уявлення про студента й абстрактних вимог до нього. У своїх оцінках він стереотипний і суб'єктивний. Часто недооцінює позитивне значення таких якостей, як самостійність, ініціативність, воліє характеризувати своїх студентів як недисциплінованих, ледачих, безвідповідальних. Хоча в цілому такий стиль педагогічного спілкування заслуговує негативної оцінки, деякі завдання (особливо на початкових етапах формування студентської групи) можуть бути вирішені за допомогою авторитарного стилю.

Ліберальний стиль спілкування характеризується потуранням, фамільярністю й анархією. Спеціальні дослідження й педагогічна практика переконливо свідчать, що це найбільш шкідливий для справи й руйнівний стиль. Він породжує невизначеність очікувань студентів, викликає в них напруженість і тривогу.

Найбільше ефективно вирішувати педагогічні завдання дозволяє демократичний стиль, при якому викладач враховує індивідуальні особливості студентів, їхній особистий досвід, специфіку їхніх потреб і можливостей. Викладач, що володіє таким стилем, усвідомлено ставить

завдання перед студентами, не проявляє негативних установок, об'єктивний в оцінках, різнобічний і ініціативний у контактах. По суті, цей стиль спілкування можна охарактеризувати як особистісний. Виробити його може тільки людина, що має високий рівень професійної самосвідомості, здатний до постійного аналізу свого поведіння й адекватній самооцінці.

Конкретний викладач навряд чи може бути однозначно віднесений до якогось одного з перерахованих типів. Навіть при наявності явного домінування одного зі стилів той самий викладач у різних педагогічних ситуаціях, стосовно різних студентів або при взаємодії з іншими викладачами може демонструвати елементи різних стилів.

Але навіть якщо взяти основну лінію поведіння викладача в спілкуванні зі студентами, тобто його основний і стійкий стиль, то й він обов'язково має виражений індивідуальний характер, не збігаючись повністю з жодним з описаних вище. Завдання вироблення свого власного індивідуального стилю не тільки в педагогічному спілкуванні, але й у всіх інших видах педагогічної діяльності є однією з найважливіших для будь-якого професійного педагога. Оптимальний індивідуальний стиль - це такий стиль, що дозволяє максимально повно використати сильні сторони викладача й, по можливості, компенсувати слабкі сторони його темпераменту, характеру, здатностей і особистості в цілому.

Успішність вироблення індивідуального стилю в значній мірі визначає успішність професійного становлення викладача, його задоволеність працею, ріст його майстерності, об'єктивну результативність його діяльності.

## **Тема 6. Педагог як суб'єкт комунікації.**

### **Методичні поради**

У Європі під психологічною майстерністю мається на увазі практичне розгортання і втілення викладачем вищої школи у професійну діяльність сукупності інтелектуальних, психологічних і духовних якостей. Майстерність викладача вищої школи прирівнюється до майстерності робітника або ремісника, майстра або митця.

Погляд на викладача вищої школи як на робітника-функціонера психологічної індустрії найбільш поширений у США, а в Європі – переважно в Англії: викладач вищої школи – виконавець певного соціального замовлення у сфері «педагогічного виробництва», тобто він діє згідно з нормативними документами і загальноприйнятими технологіями.

Викладач-ремісник діє на основі особистісного підходу до викладання, акцентуючи увагу на індивідуальному підході до учнів, а нормативні документи є тільки загальним тлом його професійної діяльності.

В викладача вищої школи – майстра переважає творчий підхід у навчальному процесі. «Діяльність викладача вищої школи більше нагадує імпровізацію за обставин, що постійно змінюються, ніж дотримання педагогічних правил та алгоритмів. Інакше кажучи, ми маємо справу радше з майстром, ніж з інженером».

Погляд на викладача вищої школи як на митця достатньо поширений у світі: його діяльність вважається настільки складною, що взагалі не може систематизуватися. Під час занять він отримує величезну кількість інформації, на яку миттєво реагує. Тому вчительська діяльність є мистецтвом, що потребує інтуїтивного відчуття, творчості, імпровізації. Ці якості спроможні проявитися тільки за умови певного відступу від формальних правил та алгоритмів психологічної поведінки.

Отже, в Європі неприйнятний погляд на викладача вищої школи як на «маніпульованого маніпулятора», а навпаки – за основу береться його творча особистість. Однак прояви такої творчості не повинні суперечити загально визнаним принципам демократичного співжиття – гуманізму, демократизму, поваги до прав людини. Суспільна роль і статус викладача вищої школи визначаються так: «Із статусу викладача вищої школи може випливати низка його рольових функцій: транслятор знань, вихователь, посередник, фасилітатор групової діяльності, дружній порадник, інформатор, захисник норм, актор, поліцейський... Надання переваги якійсь із них зумовлюється інституційно й водночас культурологічне, співвіднесення з певними культурними моделями особистісних та фахових настанов викладача вищої школи значною мірою визначає вибір, інтерпретацію та особисте ставлення до ролі викладача вищої школи».

У вітчизняній педагогічній науці найбільш глибоко цю проблему опрацювали вчені кафедри психологічної майстерності Полтавського педагогічного інституту ім. В.Г. Короленка («Основи педагогического мастерства», «Психологічна майстерність»).

Зовні майстерність викладача вищої школи – це вирішення різноманітних педагогічних завдань, успішна організація навчально-виховного процесу й отримання відповідних результатів, але її сутність полягає в певних професійних і особистісних якостях, які породжують цю діяльність і забезпечують її ефективність. «...Важливими професійними якостями викладача вищої школи ми повинні визнати працелюбність, працездатність, дисциплінованість, відповідальність, уміння поставити мету, вибрати шляхи її досягнення, організованість, наполегливість, систематичне і планомірне підвищення свого професійного рівня, прагнення постійно підвищувати якість своєї праці тощо».

На думку І.П. Підласого, до особистісних якостей викладача вищої школи належать «...людяність, терпеливість, порядність, чесність, відповідальність, справедливість, обов'язковість, об'єктивність, щедрість, доброта, висока моральність, оптимізм, емоційна врівноваженість, потреба в спілкуванні, інтерес до життя вихованців, доброзичливість, самокритичність, дружелюбність, скромність, достойність, патріотизм, релігійність, принциповість, чуйність, емоційна культура і багато інших».

На нашу думку, в основі психологічної майстерності лежить педагогічна культура – оволодіння педагогом педагогічним досвідом людства, ступінь його досконалості в педагогічній діяльності, досягнутий рівень розвитку його особистості.

Основні складові психологічної культури:

- педагогічна спрямованість;
- психолого-педагогічна ерудиція;
- гармонія розвинутих інтелектуальних і моральних якостей;
- висока педагогічна майстерність і організованість;
- уміння продуктивно поєднувати навчально-виховну і науково-дослідницьку діяльність;
- сукупність професійно важливих якостей;
- педагогічно спрямоване спілкування і поведінка;
- постійне самовдосконалення.

Стрижньовий компонент психологічної культури – педагогічна майстерність, яка передбачає синтез розвинутого психолого-педагогічного мислення, професійно-педагогічних знань, навичок і вмінь, емоційно-вольових засобів виразності, що дають змогу педагогові успішно вирішувати навчально-виховні завдання.

Педагог має бути Особистістю з великої літери, справжнім майстром своєї справи, який може протистояти труднощам сьогодення і здатний піднятися над ними. Актуальною є думка К.Д. Ушинського: «У вихованні все повинно ґрунтуватися на особистості вихователя, тому що виховна сила впливає тільки із живого джерела людської особистості. Ніякі статuti та програми, ніякий штучний організм, наскільки добре він не був би осмислений, не може заступити особистість у вихованні. ...Без особистого безпосереднього впливу вихователя на студента істинне виховання, що проникає в характер, неможливе. Тільки особистість може впливати на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна формувати характер».

Щоденна педагогічна практика свідчить: суттєвих результатів у вихованні досягають ті педагоги, які мають високу психологічну культуру, і навпаки – негативні приклади брутальності, що, на жаль, ще присутні у практиці, свідчать про відсутність культури. Тому психологічну культуру слід формувати цілеспрямовано і постійно розвивати. Вона повинна бути підвалиною діяльності викладача вищої школи і забезпечувати як удосконалення навчально-виховного процесу, так і самовдосконалення кожного викладача вищої школи.

Одним із основних показників психологічної культури є педагогічний досвід – теорія і практика психологічної діяльності людства та її результат, який має два взаємодоповнювальні рівні – теоретичний і практичний.

Робота педагога, викладача є за своєю суттю психологічною діяльністю.

Зробимо одне суттєве зауваження: психологічна діяльність – це найвідповідальніша галузь людської діяльності. До цієї роботи можна допустити тільки тих осіб, які мають до неї хист та інші особистісні якості, що сприяють цій діяльності. Слід враховувати такий аспект: у складних умовах життєдіяльності основним інструментом виховного впливу на вихованців є особистість викладача вищої школи, його професійна майстерність, рівень зрілості в педагогічній діяльності та особистісні якості.

Тут доречні слова К.Д. Ушинського про те, що вихователь має бути сильною особистістю. Він покликаний виховувати сильних людей, міцних душею і тілом, глибиною пізнання, щедрістю душі та ненавистю до казенного, жадібного, нелюдяного.

Які ж особистісні якості необхідні для успішної психологічної діяльності? Ще Я.А. Коменський сформулював основні вимоги до викладача вищої школи, що не застаріли до сьогоднішнього дня. Він уважав, що головне призначення викладача вищої школи полягає в тому, щоб своєю високою моральністю, любов'ю до людей, знаннями, працелюбністю та іншими якостями стати взірцем для наслідування з боку студентів і особистим прикладом виховувати у них людяність. Він вимагав, щоб учитель уважно ставився до студентів, був привітливим і ласкавим, не відштовхував від себе дітей своїм суворим поведженням, а приваблював їх батьківським ставленням, манерами та словами. На його думку, дітей слід вчити легко і радісно, «щоб напій науки проковтувати без побоїв, без крику, без огиди, словом, привітно і приємно».

Наприклад, професійно важливими якостями європейських учителів вважаються високий рівень самоконтролю, емоційна врівноваженість, комунікабельність, готовність до співробітництва, впевненість у собі, а також низькі показники депресії, неправдивості, психопатії, іпохондрії.

На нашу думку, особистісними якостями є:

- педагогічні здібності;
- комунікативність;
- психологічна спрямованість та її гуманістичний характер;
- психологічна творчість.

Безперечно, видатний педагогічний талант, як і політичний, артистичний чи інженерний, виявляється досить рідко. Психологічна діяльність потребує особливих якостей від людини. Перша така особливість – це педагогічні здібності, тобто наявність внутрішнього натхнення до цієї діяльності. Вчитель водночас має бути чутливим психологом, ставитися до студента як до неповторної та оригінальної особистості. За відсутності цієї чутливості він неспроможний досягти в цій діяльності значних успіхів.

С.У. Гончаренко під педагогічними здібностями розуміє «сукупність психічних рис особистості, необхідних для успішного оволодіння психологічною діяльністю, її ефективного здійснення», що є передумовою для вибору особистістю психологічної професії.

І. П. Підласий так обґрунтовує необхідність педагогічних здібностей: «Насамперед, слід мати на увазі, що практична психологічна діяльність лише наполовину побудована на раціональній технології. Друга половина її – мистецтво. Тому перша вимога до професійного викладача вищої школи – наявність педагогічних здібностей... Педагогічні здібності – якість особистості, яка інтегровано виражається у хистові до роботи з дітьми, любові до дітей, отриманні задоволення від спілкування з ними».

Здібності до психологічної діяльності можна виявити шляхом визначення темпів опанування педагогом професійних педагогічних знань,

глибини оволодіння основними прийомами та способами психологічної діяльності. Тут проявляється в сукупності вся психіка особистості, людина від цієї діяльності отримує велике задоволення, почуття реалізації життєвих прагнень і перспектив, бачить шляхи подальшого самовдосконалення. Доречні слова Ш.О. Амонашвілі: «Стати майстром – це не самоціль, ця пристрасть має бути притаманна фаху викладача вищої школи як невід'ємна властивість його любові до дітей».

Відповідно до основних видів діяльності викладача вищої школи та його функцій можна виокремити такі педагогічні здібності: виховні, дидактичні, управлінські, перцептивні, комунікативні, дослідницькі та науково-пізнавальні. Безперечно, серед них найголовнішими є виховні, дидактичні, перцептивні, комунікативні та управлінські, а інші – допоміжними. Окремі педагогічні здібності стали провідними властивостями викладача вищої школи, без яких неможлива психологічна діяльність. До них належать, наприклад, комунікативність і педагогічно спрямоване спілкування.

На основі стилю роботи і ставлення викладача вищої школи до колективу виокремлюють такі стилі педагогічного спілкування:

- спілкування на основі захоплення спільною творчою діяльністю;
- спілкування на основі дружнього ставлення;
- спілкування-дистанція;
- спілкування-залякування;
- спілкування-загравання.

Стиль спілкування визначає три типи вчителів: «проактивний», «реактивний» і «надактивний». Перший – ініціативний в організації спілкування, індивідуалізує свої контакти з вихованцями, його настанова змінюється відповідно до досвіду. Він знає, чого хоче, і розуміє, що в його поведінці сприяє досягненню мети. Другий – також гнучкий у своїх настановах, але внутрішньо слабкий. Не він особисто, а вихованці диктують характер його спілкування з класом. У нього розпливчасті цілі та відкрито пристосувальна поведінка. Третій – схильний до гіпертрофованих оцінок своїх студентів і вибудовування нереальних моделей спілкування. На його думку, коли учень активніший від інших – він бунтар і хуліган, а коли пасивніший – ледар і нероба. Видумані ним же оцінки змушують такого викладача вищої школи діяти відповідним чином: він час від часу впадає в крайнощі, підпорядковуючи своїм стереотипам реальних студентів.

Узагальненим виявом стилю спілкування викладача вищої школи є педагогічний такт, де акумулюються всі складові психологічної культури і який є одним із основних показників психологічної майстерності.

Сутність педагогічного такту полягає в педагогічне доцільному ставленні та впливі викладача вищої школи на вихованців, в дотриманні почуття міри в спілкуванні з ними, в умінні налагоджувати продуктивний стиль спілкування в педагогічному процесі та в пошані до особистості студента. К.Д.Ушинський, який володів справжнім педагогічним тактом, писав, що жоден педагог «ніколи не може стати хорошим вихователем-практиком без такту. ...Ніяка психологія неспроможна заступити людині

психологічного такту, який незамінний у практиці в силу того, що діє швидко і вмить... і який передбачає приязнь без удаваності, справедливість без прискіпливості, доброту без слабкості, порядок без педантизму і, головне, постійну розумну діяльність».

Основні ознаки педагогічного такту:

- людяність без зарозумілості;
- вимогливість без брутальності та прискіпливості;
- педагогічний вплив без наказів, навіювань, попереджень, без приниження особистої гідності студента;
- вміння висловлювати розпорядження, вказівки та прохання без благання, але і без марнославства;
- вміння слухати співрозмовника, не виказуючи байдужості та вищості;
- врівноваженість, самовладання і діловий тон спілкування без дратівливості та сухості;
- простота в спілкуванні без фамільярності та панібратства, без «показухи»;
- принциповість і наполегливість без упертості;
- уважність, чутливість і емпатійність без їх підкреслення;
- гумор без насмішки;
- скромність без удаваності.

Отже, педагогічний такт виховується і набувається разом з психологічною культурою і конкретно виявляється в педагогічній діяльності. Він є показником зрілості викладача вищої школи як майстра своєї справи. Це сильний засіб, за допомогою якого вихованців можна перетворити на своїх спільників чи, навпаки, суперників. Педагог повинен працювати над формуванням власного педагогічного такту і постійно його вдосконалювати. Як немає межі досконалості, так і немає межі вияву різноманітних і багатогранних сторін педагогічного такту.

Його вдосконаленню сприяє так званий соціальний інтелект – особлива індивідуальна його якість, що дає змогу розуміти іншу людину, розпізнавати найбільш суттєві її риси, усвідомлювати мотивацію її поведінки.

Соціальний інтелект проявляється як просоціальна спрямованість, готовність до співробітництва, особиста зацікавленість у добробуті інших; соціальна ефективність як очікування успіху в розв'язанні міжособистісних взаємин; емпатійний інтерес та особисте співчуття, які забезпечують декодування невербальних ознак емоційних переживань; адекватне визначення ціннісних аспектів ставлення до себе і до інших.

Психологічна творчість – особистісна якість викладача вищої школи, яка є невичерпним джерелом його ініціативи, активності, інновацій, постійного натхнення для вдосконалення всього педагогічного процесу. Там, де немає творчості в педагогічній діяльності, там немає живої душі, там педагогіка є бездітною.

## **Тема 7. Педагогічні технології спілкування.**

### **Методичні поради**

Дидактика — галузь педагогіки, яка розробляє теорію освіти і навчання, виховання у процесі навчання.

Сучасне дидактика, звертаючись до ігрових форм навчання на уроках, вбачає в них можливості ефективної взаємодії педагога й учнів, продуктивної форми їх спілкування з властивими їм елементами змагання, непідробної цікавості.

У процесі гри у слухачів виробляється звичка зосереджуватися, самостійно думати, розвивати увагу. Захопившись грою, студенти не помічають, що навчаються, до активної діяльності залучаються навіть найпасивніші з них.

Використання на заняттях дидактичних ігор та дидактичного матеріалу робить процес навчання цікавим, створює у студентів бадьорий настрій, полегшує засвоєння навчального матеріалу. Різноманітні ігрові дії, за допомогою яких розв'язується те чи інше розумове завдання, підтримують і посилюють інтерес до навчального предмета. Отже дидактична гра на уроці — засіб навчання.

Сам термін “дидактична гра” підкреслює її педагогічну спрямованість та багатогранність застосування.

Дидактична гра — це практична групова вправа з вироблення оптимальних рішень, застосування методів і прийомів у штучно створених умовах, що відтворюють реальну обстановку. Під час гри в учасників виникає мотив, суть якого полягає в тому, щоб успішно виконати взятую на себе роль. Отже, система дій у грі виступає як мета пізнання і стає безпосереднім змістом свідомості студента.

В педагогіці і навчанні поряд із названими загальними, універсальними прийомами аналізу, в ході системних досліджень використовують і евристичні прийоми, які ґрунтуються на інтуїції та досвіді дослідників. До евристичних прийомів, або методів активізації творчості, нестандартного мислення відносять зазвичай низку методів генерації варіантів розв'язання проблеми на основі притаманної людині здатності до творчої діяльності. Їх застосовують тоді, коли звичайні рутинні методи, засновані на аналізі минулого досвіду та теперішніх умов, не дають змоги вибрати спосіб вирішення. Особливо широко ці прийоми використовують у стратегічному аналізі для прогнозування розвитку економічної ситуації. Усі евристичні методи поділяються на дві великі групи - методи ненаправленого пошуку ("мозкового штурму", "експертних оцінок", "колективного блокнота", "контрольних питань", "асоціацій та аналогій", ділові ігри та ситуації, кібернетичні наради) та методи направленого пошуку (морфологічний метод, алгоритм розв'язання винахідницьких задач АРВЗ).

Найбільш поширеним та типовим є метод "мозкового штурму", який широко застосовується для генерації нових ідей унаслідок творчої співпраці групи спеціалістів. Працюючи як єдине ціле, група спеціалістів намагається

"штурмом" подолати труднощі, які заважають розв'язати проблему, що досліджується. "Мозковий штурм" як метод активізації творчого мислення потребує передовсім створення належної творчої атмосфери, коли навіть "найбезглуздіші", на перший погляд, ідеї розглядаються уважно і серйозно. Доцільно, щоб в обговоренні брали участь різні фахівці (бухгалтери, фінансисти, менеджери, конструктори, технологи, працівники служб збуту), причому з різним рівнем досвіду. Зрозуміло, що вони мають бути обізнані з проблемою, але детальне її знання є необов'язковим. Небажано, щоб до групи потрапляли начальники та їхні підлегли. Основні правила методу. Керівник сесії (як правило, це керівник групи, яка проводила аналіз) формулює в загальному вигляді сутність завдання, наприклад: досягти перетворення виробу "А" зі збиткового на рентабельний; налагодити виробництво виробу "Б" протягом наступного кварталу; прискорити оборотність оборотних коштів на 2 дні. У процесі такого штурму учасники висувують власні ідеї, розвивають ідеї своїх колег, використовують певні ідеї для розвитку інших, комбінують їх. Щоб забезпечити максимальний ефект, "мозковий штурм" треба проводити за певними правилами. Інакше він перетворюється на звичайну нараду. Дійовий "мозковий штурм" має ґрунтуватися на суворому дотриманні розподілу в часі процесу висунання ідей та процесу їх обговорення й оцінки. На першій стадії штурму забороняється критикувати висунуті ідеї та пропозиції (критичні зауваження порушують творчий процес). Завдання керівника групи полягає в активізації творчого мислення учасників засідання з тим, щоб вони висунули якнайбільшу кількість варіантів розв'язання певного завдання. На цій стадії перевага віддається кількості, а не якості висунутих ідей. На другій стадії ідеї ретельно обговорюються, економічно оцінюються та в кінцевому підсумку відбирається найліпша з них. На стадії обговорення учасники повинні розвивати висунуті ідеї: у будь-якій з них можна знайти раціональне зерно. Значний ефект дає комбінування ідей з допомогою складання переліку всіх запропонованих варіантів виконання аналізованої функції із зазначенням переваг та недоліків кожного з варіантів. Максимальна тривалість засідання - 1,5 год. (може бути кілька засідань з одного питання). Основний ефект "мозкового штурму" досягається внаслідок розмежування в часі висунення ідей та їх обговорення: кількість висунутих у такий спосіб ідей в одиницю часу є вдвічі більшою, ніж за традиційних способів. Однак не будь-яке завдання можна розв'язати цим методом. Він ефективний здебільшого для розв'язування не дуже складних проблем загального (особливо організаційного) характеру, коли учасники засідання мають достатню інформацію про них. Спосіб експертних оцінок - це спосіб прогнозування та оцінки майбутніх результатів дій на підставі передбачень спеціалістів. Цей метод набув широкого застосування в стратегічному та функціонально-вартісному аналізі. Його сутність полягає в тому, що спеціалісти висловлюють свою думку про важливі та реальні цілі об'єкта, його функції, про найліпші способи досягнення цих цілей, про значущість або вагомість факторів (властивостей, вимог) та ймовірні терміни виконання заходів, про

критерії вибору найліпшого проектного рішення. Для отримання найбільш якісного судження до участі в експертизі залучаються спеціалісти, що мають високий професійний рівень та великий практичний досвід у галузі поставленої проблеми, володіють здатністю адекватного відображення тенденцій розвитку та цікавляться поставленою проблемою. Інформація, отримана від експертів, обробляється за допомогою спеціальних логічних та математичних методів і процедур для перетворення у найзручнішу для вибору найдосконалішого варіанта рішення форму. У процесі відбору експертів та організації їхньої спільної роботи враховують індивідуальні особливості розумової діяльності людей: схильність одних до образного, інших - до словесно-логічного мислення. До групи включають особистостей з обома типами мислення, що збільшує шанси на успішне розв'язання проблеми.

Існують рекомендації і щодо кількості експертів: як правило, заведено обмежуватися 5 - 7 спеціалістами, а крім того, до групи включають кількох соціологів, психологів, математиків. Розрізняють індивідуальні та групові методи опитування спеціалістів - експертів: інтерв'ю, аналітичні експертні оцінки (за індивідуального) та методи комісій (за колективного опитування). Одним із різновидів евристичних прийомів колективної творчості є так звана конференція ідей. Від "мозкового штурму" вона відрізняється темпом проведення нарад та дозволеною доброзичливою критикою у формі коротких реплік та коментарів. Критика в такій формі може навіть підвищити цінність запропонованих ідей. Заохочується фантазування та комбінування ідей. Усі запропоновані ідеї фіксують у протоколі без зазначення авторства. До "конференції ідей" залучаються керівники та рядові співробітники, причому як ті, що постійно стикаються з даною проблемою, так і неспеціалісти в цій галузі (новачки), які зазвичай висувають нові, свіжі ідеї, оскільки на них не тиснуть традиції. Не варто запрошувати на конференції осіб, які скептично ставляться до можливості позитивного розв'язання проблеми, та вузьких спеціалістів, які "все знають ліпше за інших". Методи асоціацій та аналогій передбачають активізацію передовсім асоціативного мислення людини. Сутність цих методів полягає в тому, що нові ідеї та пропозиції виникають на основі зіставлення з іншими більш-менш аналогічними об'єктами. Найчастіше застосовується особиста аналогія - прийом, за допомогою якого людина ототожнює себе з аналізованим об'єктом. Це дає можливість глибше зрозуміти завдання, що стоїть перед аналітиком. До таких методів належать метод "фокальних об'єктів", "синектика", "метод низки випадковостей та асоціацій".

Сутність методу фокальних об'єктів полягає в перенесенні ознак випадково вибраних об'єктів на об'єкт, що вдосконалюється. У результаті можна знайти кілька цілком несподіваних варіантів вирішення проблеми. Метод фокальних об'єктів дає добрі результати у пошуку нових модифікацій відомих пристроїв та способів, може використовуватися для тренування уяви (наприклад, потрібно придумати фантастичний механізм, інструмент тощо). Метод реалізується в такий спосіб:

- вибирають фокальний об'єкт та встановлюють мету його вдосконалення (наприклад, прискорення оборотності оборотних коштів);
- вибирають 3-4 випадкові об'єкти (їх беруть навмання зі словника або каталогу);
- складають списки ознак випадкових об'єктів; додають ознаки випадкових об'єктів до фокального об'єкта та генерують нові ідеї;
- отримані сполучення розвивають способом вільних асоціацій;
- продумують принципові рішення, оцінюють отримані варіанти та відбирають найбільш ефективні рішення (зазвичай це виконується експертним способом).

Цей метод уможлиблює, наприклад, швидке знаходження ідей нових, незвичних товарів широкого вжитку, пропонування принципово нових підходів до організаційних форм виробництва.

"Синектика" - комплексний метод стимулювання творчої діяльності, що використовує прийоми та принципи як "мозкового штурму", так і методу аналогій та асоціацій. Слово "синектика" - це неологізм, що означає об'єднання різнорідних елементів. В основу методу покладено пошук потрібного рішення за рахунок подолання психологічної інерції, яка полягає в намаганні розв'язати проблему традиційним шляхом. Синектика уможлиблює вихід за межі будь-якого конкретного способу мислення (дії) та значно розширює діапазон пошуку нових ідей унаслідок зображення звичного у незвичному вигляді та навпаки. Прихильники цього методу вважають, що розумова діяльність людини є більш продуктивною в новому, незнайомому середовищі. Користування методом синектики для розв'язання проблеми потребує створення групи спеціалістів різних професій. Бажано, щоб члени синектичної групи (крім її керівника) перед початком роботи не знали суті проблеми, що розглядається. Це дає їм змогу абстрагуватися від звичних стереотипів мислення. На синектичних засіданнях широко використовується також особиста аналогія (емпатія). За допомогою такого прийому людина мислено втілюється в образ об'єкта, що розглядається, тобто "ототожнює" себе із ним та аналізує відчуття, що виникають. Нині емпатію успішно використовують для розв'язування особливо складних проблем, а також для перевірки можливості практичного використання різних ідей. Метод контрольних запитань застосовується для психологічної активізації творчого процесу. Його мета - за допомогою навідних запитань підвести до розв'язання проблеми. Метод може застосовуватися як в індивідуальній роботі, коли дослідник сам собі ставить запитання та шукає на них відповіді, так і під час колективних обговорень, наприклад під час "мозкового штурму".

## Тема 8. Педагогічна техніка.

### Методичні поради

Є кілька підходів щодо визначення психологічної майстерності.

Психологічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності на рефлексивній основі».

Вони визначають такі складові психологічної майстерності: гуманістичну спрямованість діяльності викладача вищої школи; професійну компетентність; психологічні здібності; педагогічну техніку. Всі ці елементи пов'язані між собою та мають здатність до саморозвитку.

- Гуманістична спрямованість – найголовніша характеристика майстерності викладача вищої школи, що будується на основі ціннісних орієнтацій: на себе (самоутвердження); на засоби педагогічного впливу (коли найважливіше для викладача вищої школи – виховні ідеали, виховні заходи та методика їх здійснення); на студента (допомогти йому адаптуватися до соціального середовища, знайти смисл у житті); на мету психологічної діяльності (сприяти самоактуалізуванню у професійній діяльності та громадському житті).
- Професійна компетентність є підвалиною психологічної майстерності. Зміст цього компонента становлять глибокі професійні знання, навички та вміння, професіоналізм у галузі психології та педагогіки, досконала методика здійснення навчально-виховних заходів.
- Здібність до психологічної діяльності – дуже важливий елемент у структурі психологічної майстерності. Провідними здібностями вважаються чутливість до людини і до особистості, комунікативність, перцептивність, динамічність, емоційна стабільність, оптимістичне прогнозування і креативність.
- Четвертим компонентом психологічної майстерності є педагогічна техніка як форма організації поведінки викладача вищої школи. Це конкретний інструментарій, навички та вміння організації та проведення різноманітних навчально-виховних заходів. За відсутності або недостатнього її розвитку інші елементи психологічної майстерності залишаються нереалізованими.

В зміст поняття «психологічна техніка» включають дві групи компонентів:

– перша пов'язана з умінням викладача вищої школи управляти своєю поведінкою, це – оптимальне управління емоціями, настроєм, прояв соціально-перцептивних здібностей; володіння технікою мови; виразна демонстрація вихованцям певних почуттів, суб'єктивного ставлення до тих чи інших дій вихованців; вміння пізнавати їхній внутрішній душевний стан: «Блискучий розум, кмітливість без тренуваних педагогічних умінь, інтуїтивного педагогічного бачення і передбачення, заповзятливості творчо вирішувати навчально-виховні завдання нічого не варті. Обмежений і

глибоко нещасливий той педагог, хто розумом пригнічує свої почуття чи не вміє ними оперувати. Педагогічну дію слід не лише розуміти, а й переживати, опочуттєвлювати»;

– друга – пов'язана з умінням викладача вищої школи впливати на особистість студента і колектив та розкриває процесуальний бік процесу навчання й виховання: дидактичні, організаційні, конструктивні, комунікативні вміння; технологічні прийоми висування вимог, керування педагогічним спілкуванням тощо: «Педагог повинен володіти арсеналом засобів донесення учням свого досвіду, своїх бачень. Ці засоби завжди індивідуальні, неповторні. Окрім слів, голосу, інтонації, в розпорядженні викладача вищої школи є ще жест, рух, ритміка... Але найперше і найвагомніше – очі».

Обидві групи компонентів психологічної техніки мають доповнювати одна одну. Наприклад, Аллан Піз у книзі «Язык телодвижений» докладно описує основні прийоми читання інших людей за їхньою мімікою та пантомімікою, звертає особливу увагу на цей аспект будь-якої людської діяльності. Ці вміння відіграють особливу роль у педагогічній техніці. А. Піз підкреслює, що наша міміка і пантоміміка дають близько 80 % інформації, пов'язаної з підсвідомістю людини, бо вони є проявом підсвідомих імпульсів поведінки будь-якої людини. Людина більше вірить тому, що бачить, а не тому, що чує.

- Міміка – це мистецтво виявляти свої думки, почуття, психічний та інші стани за допомогою виражальних рухів м'язів обличчя. Міміка обов'язково повинна доповнюватися пантомімікою.
- Пантоміміка – це виражальні рухи всього тіла людини або окремих його частин, пластика тіла. Пантоміміка допомагає педагогу виокремити основне, намалювати образ. Жести бувають описовими та психологічними. Перші допомагають педагогу більш образно тлумачити вихованцям зміст матеріалу, що викладається, другі – спрямовані на показ внутрішнього емоційного стану викладача вищої школи, тобто вони показують його почуття.
- Особливе місце в педагогічній техніці посідає мова викладача вищої школи, яка має бути докладною, ясною, образною і водночас – конкретною і змістовною. Володіння мовою – це велике мистецтво. Техніку мови викладача вищої школи можна підсилювати за допомогою правильного дихання, поставлення голосу, дикції та ритміки. Класичним прикладом цього є досвід А.С. Макаренка. Всім відомі його слова: «Я став справжнім майстром тільки тоді, коли навчився говорити «Іди сюди» з 15-20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів на обличчі, в постаті й у голосі. І тоді я не боявся, що хтось до мене не підійде або не почує того, що треба». Він уважав, що педагог повинен так спілкуватися, щоб вихованці відчули в його словах волю, культуру, особистість.

В.О. Сухомлинський розробив своєрідний кодекс мовлення викладача вищої школи. На його думку, слово викладача вищої школи не може бути брутальним і нещирим: «Я вірю в могутню, безмежну силу слова вихователя.

Слово – найтонший і найгостріший інструмент, яким ми, вчителі, повинні вміло торкатися сердець наших вихованців...

Виховання словом – найскладніше, найважче, що є в педагогіці і в школі... Слово викладача вищої школи я вважаю найнеобхіднішим і найтоншим дотиком людини, яка переконана у правоті й красі своїх поглядів, переконань, світогляду, до серця людини, яка прагне бути хорошою».

Наступний елемент психологічної техніки – це вміння викладача вищої школи управляти як своїм психічним станом, емоціями та настроєм, так і вихованців. Педагог повинен створити таку духовну, інтелектуальну та емоційну обстановку під час спілкування, де панувала б атмосфера довіри, добра, людяності, взаєморозуміння та психологічної взаємопідтримки «Завдання викладача вищої школи – знайти шлях до формування позитивних емоцій у процесі учення. Це прості прийоми: зміна методів роботи, емоційність, активність викладача вищої школи, цікаві приклади, дотепні зауваження тощо. Ці прийоми дають ні тільки тимчасовий успіх, вони сприяють збільшенню симпатії до викладача вищої школи, вирішують головне завдання – формують стійкий, постійний інтерес до предмета».

Безперечно, цього не можна досягти, коли у педагога; відсутні спостережливість, увага, уява. Обличчя й очі студента для викладача вищої школи мають бути відкритою книгою, з якої він черпає знання про його емоційно-вольовий стан, наміри бажання тощо.

Наступний компонент психологічної техніки стосується технології здійснення різноманітних навчально-виховних заходів, вміння проводити їх на високому методичному рівні. Прийоми та способи виховного впливу досить різноманітні. Рівень володіння ними свідчить про зрілість викладача вищої школи і практично показує його майстерність у цій галузі діяльності.

Отже, теоретичний і практичний рівні опанування вихователем педагогічним досвідом людства становлять методологічну і технологічну основу його психологічної діяльності та є важливою передумовою поступового просування до вершин педагогічної майстерності.

## **Тема 9. Особливості розвитку особистості студента.**

### **Методичні поради**

“Виховання” як педагогічна категорія має своє лексичне наповнення і тлумачиться у залежності від сфери використання з різними специфічними відтінками. Виховання як процес впливає на збереження життєвої наступності між минулим і прийдешніми поколіннями, особливо у напрямку засвоєння різноманітного досвіду попередників і використання його в осучасненому вигляді в умовах реального життя на конкретному історичному етапі, трактується як взаємодія того, хто виховує та вихованця з метою цілеспрямованого формування цілісної особистості тощо.

Виховання у вищій школі є цілеспрямованим процесом, який відбувається з врахуванням особливостей кожного конкретного навчального закладу, зокрема професіоналізму професорсько-викладацького складу, який значною мірою є носієм духовно-моральних, етичних, ділових якостей, рівня його взаємодії зі студентами-вихованцями і впливу на їх свідомість з метою формування у них виваженої життєвої позиції, вміння сприймати, використовувати, поширювати і здобувати необхідний досвід, здатності бути носіями провідних ідей, організаторами суспільно-політичного життя в країні.

Виходячи зі змісту поняття “виховання у вищій школі” вважаємо за необхідне розглянути ряд категорій виховання, якими доведеться оперувати при вивченні цього курсу.

Якщо тлумачити поняття “вихователь” у широкому його змісті, то воно здебільшого трактується як “той, що виховує, наставляє, радить”. Воно стосується батьків, старших членів родини, вчителів, педагогів ВНЗ та інших, хто сприяє формуванню особистості через безпосередній вплив на неї.

Відповідно “вихованець” сприймається як той, кого виховують, наставляють, підтримують у процесі формування світогляду, конкретних якостей, рис характеру тощо. Вихователь і вихованець співпрацюють, підтримують взаємостосунки, побудовані на довірі, дотримуються певних етичних норм у спілкуванні тощо.

Поняття “особистість” включає соціальні властивості і якості людини. Воно характеризує її суспільну сутність, значущість.

Розвиток – процес суттєвих змін у властивостях і якостях особистості. Формування розглядається як результат розвитку особистості, включаючи її становлення, набуття сукупності якостей і властивостей.

Індивідуальність трактується як несхожість, відмінність однієї особистості від іншої, її своєрідність.

Аналізуючи зміст категорій виховання застосовуваних у педагогіці вищої школи ми не можемо залишити поза увагою поняття “перевиховання”. Воно усвідомлюється як “здійснення системи ефективних педагогічних заходів, спрямованих на переорієнтацію небажаних поглядів і установок, що склалися в неї, на виправлення тих якостей і звичок, які суперечать нормам і вимогам суспільства”.

Виховання є процесом, який всебічно досліджується педагогами різних рівнів і постійно приваблює науковців своєю глибиною, доцільністю аналізу. Воно є і категорією, яка має різнобічні трактування. Звертаючись до процесу виховання у вищій школі, здебільше прив’язаного до виховання студентів, акцентуємо увагу на його багатоаспектності і різносторонності. Відомий вітчизняний педагог Костянтин Дмитрович Ушинський наголосив на значущості виховного впливу на молодь від 16 до 23 років (саме цей час її життя є студентським), оскільки у цей період віддається перевага тому чи іншому напрямку в мисленні людини чи відбуваються конкретні зміни в її характері.

Відомо, що у вищому навчальному закладі виховний вплив педагога на вихованця помітно слабшає, але посилюється логіка мислення молодих людей, що навчаються здобуваючи спеціальність, досягає високого рівня розвиток їх пізнавальних здібностей, усвідомлення ними значення цілеспрямованого застосування своїх сил у відповідності до нахилів і здібностей для розв'язання конкретних завдань.

Значна кількість студентів свідомо підходять до засвоєння необхідного рівня інформації з усіх виучуваних дисциплін, пов'язуючи це з доцільністю задля майбутнього професійного росту; решта – концентрують увагу на вивченні лише окремих предметів, вважаючи знання з них вагомими у майбутній життєдіяльності, або не докладають особливих зусиль до навчання. Нахили і здібності студентів проявляються у процесі їх відповідей, доповідей, доборі джерел для самостійного опрацювання, спілкуванні з викладачами та своїми ровесниками.

У сучасній вищій школі принципи виховання мають дещо інше змістове наповнення ніж у попередні десятиріччя і сприяють формуванню окремих якостей цілеспрямованої особистості майбутнього фахівця.

Принципи виховання у вищій школі – це основоположні ідеї, які втілюють у собі взаємозалежність його мети, завдань, закономірностей та потреб суспільства щодо рівня сформованості необхідних якостей майбутньої еліти України. До їх числа відносимо принципи опори на позитивне в людині та її вчинках, єдності вимог і поваги до особистості вихованця, етнізації, народності, природовідповідності, культуровідповідності, виховання у колективі, демократизації, виховання у праці, наступності у виховній роботі кураторів, відповідності виховання індивідуальним особливостям молоді, інтегративності, поєднання цілеспрямованої виховної діяльності з ініціативою студентів, гуманізації, зв'язку виховання з життям.

Методи виховання сприяють реалізації його основних принципів і, здебільшого, трактуються як способи досягнення мети у справі формування, вдосконалення особистості. Існує кілька класифікацій методів виховання, але немає остаточної. Вони найчастіше поєднуються у групи, які орієнтовно можна представити так: методи переконання, тренувальні методи (методи вправ), методи стимулювання поведінки, методи самовиховання.

До основних напрямів виховання у вищій школі відносимо виховання розумове, духовно-моральне, працелюбності, економічне, свідомої дисципліни, естетичне, етичне, фізичне, екологічне, санітарно-гігієнічне.

Індивідуальні форми організації виховання полягають у постійній роботі студентів над своїм удосконаленням, поповненням світоглядних уявлень, виробленням поглядів, переконань, позицій. Індивідуальна форма організації виховання для студента є ключовою, оскільки, аналізуючи процеси, що відбуваються навколо, він здійснює самовиховну роботу, підвищуючи свій духовно-моральний, науково-дослідницький, фахово-професійний рівень. Вона забезпечується за умови спрямовуючої діяльності

куратора, авторитетного викладача, представника студентського активу тощо.

Форма парної виховної роботи передбачає виховання при взаємодії двох осіб: куратор-студент, викладач-студент, студент-студент. Вона уможливорює спілкування з наявністю зворотного зв'язку, використанням найбільш доступних для студента методів, врахуванням його індивідуальних особливостей та специфічних рис характеру. Форма парної виховної роботи дозволяє окремому студенту відчувати себе підтриманим зі сторони духовно сильнішої особистості, знаходити у контактуванні з нею підтвердження своїм думкам, реалізовувати власні ідеї за її сприянням тощо.

Групові форми організації виховної роботи у вищій школі включають врахування куратором чи окремим викладачем індивідуальних зацікавлень студентів і згрупування їх за інтересами для проведення заходів, які для них є бажаними і очікуваними. Молоді люди, об'єднані спільністю поглядів, досягають набагато більше тих, хто не є носієм ідей, цінних для найближчого оточення. Групові форми організації виховання сприяють виявленню лідерів, організації розвитку їх потенційних можливостей.

Колективні форми організації виховання характеризуються як такі, що забезпечуються через постановку єдиної для всіх мети і зосередження уваги студентів на її реалізації. Вони можуть застосовуватись до цілого курсу (поток), кількох відділень, факультету загалом. Колективні форми організації виховання сприяють посиленню дисципліни всіх студентів, їх цілеспрямованій орієнтації на дотримання норм життя у межах ВНЗ, держави.

До найпоширеніших спеціальних форм організації виховної роботи відносимо виховні бесіди, диспути, тематичні вечори, студентські конференції, екскурсії, конкурси, спортивні гуртки, зустрічі з відомими людьми, науково-пошукову діяльність, презентації тощо.

Щоб підготувати молодь до життя треба розвивати її різнобічну активність, самостійність, ініціативність, творчість, удосконалювати форми і методи навчально-виховної роботи за всіма напрямками.

Для активізації уваги та здібностей студентів проводять: конференції, тематичні вечори, вікторини, змагання, виставки рефератів та літератури, круглі столи, ділові ігри, олімпіади.

Основними завданнями цих заходів є:

- розширювати і поглиблювати здобуті студентами теоретичні знання;
- сприяти активізації пізнавальної діяльності студентів та розширенню їх світогляду,
- виховувати творчість та активність;
- сприяти ліквідації формалізму, абстрактності, сухості в навчанні і вихованні

Ефективність втілення в життя цих завдань залежить, в основному, від особистості викладача, його творчості, натхнення, ініціативи, відповідального ставлення до справи, продуманості свого кожного кроку.

Ігрові методи сприяють підвищенню ефективності навчання, дають миттєве і свідоміше засвоєні знання знань. Вони формують у студентів уміння орієнтуватися в різних нестандартних обставинах, доводити, порівнювати, аналізувати.

## **Тема 10. Основи професійної конфліктології.**

### **Методичні поради**

Конфлікт – це зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок, оцінок тощо. Знання психології конфліктів допомагає людям визначити свою поведінку в екстремальних ситуаціях, вирішувати проблеми, стимулювати розвиток пізнавальної, емоційно-вольової сфер особистості та її моральної культури. Кожен конфлікт має зав'язку, розвиток, кульмінацію і розв'язку.

В основі будь-якого конфлікту лежить конфліктна ситуація. Конфліктною стає така ситуація, в якій закладено суб'єктивні фактори і об'єктивні умови для зіткнення протилежно спрямованих інтересів, думок, оцінок, позицій суб'єктів.

Конфлікти можна класифікувати за різними основами. За характером прояву вони бувають: відкритими (найчастіше мають місце у діловій сфері) та прихованими, або такими, що тліють (в основному базуються на людських взаєминах). Проте багато конфліктів, що здаються “діловими”, відкритими, насправді виникають на ґрунті емоцій та взаємин. За характером прояву вони скоріше належать до прихованих.

В залежності від кількості опонентів конфлікти бувають: міжгруповими, між групою та особистістю, між особистісними та внутрішньоособистісними. До особливої групи належать міжнаціональні конфлікти.

Дослідження психологів показали, що за певних умов конфлікт у групі може виконувати інтегруючу функцію, згуртовувати її членів. Конструктивний міжособистісний конфлікт буває, коли опоненти не виходять за рамки ділових аргументів та взаємин. За такого конфлікту приймається рішення, яке задовольняє всіх, і це сприяє розвитку співробітництва, появи нових альтернатив та критеріїв їх оцінювання.

На основні аналізу життєвих ситуацій можна описати дії, які призводять до розвитку конфлікту:

- після першого зіткнення учасники конфлікту швидко починають шукати нові аргументи для підтримки своєї позиції або людей, які б їм допомогли б це зробити;
- зростає кількість проблемних ситуацій і поглиблюється первинна причина конфлікту;
- збільшується кількість учасників та їх активність;
- наростає емоційне напруження;
- змінюється ставлення до проблемної ситуації та конфлікту в цілому.

При цьому в учасників конфлікту:

- зростає незадоволеність загальним станом справ;
- зменшується потяг до співробітництва;
- проявляються відданість своїй групі і непродуктивна конкуренція з іншими групами;
- з'являється уявлення про іншу сторону як про ворога, про свої цілі як позитивні, а про цілі іншої сторони як негативні;
- згортаються взаємодія і спілкування міжконфліктуючими сторонами;
- надається більше значення “перемозі” над опонентами в конфлікті, а ніж вирішенню проблеми, що стала його причиною.

Для визначення сутності конфлікту треба відповісти собі на такі запитання:

- Як я розумію проблему? Які мої дії і які дії партнера призвели до виникнення та закріплення конфлікту?
- Як мій партнер бачить проблему? Які, на його думку, його дії та мої власні лежать в основі конфлікту?
- Чи відповідає поведінка кожного з нас тій ситуації, що склалася?
- Як можна найбільш лаконічно та повно визначити нашу спільну проблему?
- В яких питаннях ми думаємо та діємо однаково і розуміємо одне одного, а в яких питаннях розходимося?

На наступному етапі аналізу необхідно продумати можливі шляхи, які сприятимуть розв'язанню конфлікту. Якщо це бажання є, то треба обговорити проблему з іншою стороною.

Основні стилі поведінки людини в конфліктній ситуації пов'язані з їх загальним джерелом – незбіганням інтересів сторін, що потрапили в цю ситуацію.

Визначити власний стиль або стиль іншої людини допомагає класифікація Томаса-Кілмена:

- Людина, яка використовує стиль конкуренції, звичайно виявляє активність і намагається йти до розв'язання конфлікту своїм власним шляхом. Вона не дуже зацікавлена у співробітництві з іншими і здатна прийняти вольове рішення.
- Якщо у людини не має бажання підтримувати контакти, то нею використовується стиль ухиляння. Він також застосовується, коли в напруженій ситуації відкладається розв'язання конфлікту на певний час, щоб сторони заспокоїлись.
- Стиль пристосування означає, що людина взаємодії з іншою, певною мірою нехтуючи власними інтересами.
- При стилі компромісу обидві сторони дещо поступаються своїми власними інтересами заради вирішення проблеми.
- Відповідно до стилю співробітництва людина бере активну участь у розв'язанні конфлікту. Вона не тільки відстоює власні інтереси, а й намагається при цьому врахувати й інтереси опонента. Це складний стиль, проте саме він дає змогу виробити таке рішення, яке б задовольнило обидві сторони в гострих конфліктних ситуація.

Окрім міжособистісних стилів для розв'язання конфліктів у діловій сфері застосовуються ще так звані структурні методи. У психології управління виділяють наступні методи розв'язання конфліктів:

- своєчасне роз'яснення вимог до результатів та дій людини або організації;
- застосування координаційного механізму – ланцюг команд. У тому випадку, коли декілька підлеглих мають розбіжності з якогось питання, конфлікту можна запобігти, якщо вирішення проблеми візьме на себе один із керівників;
- загальноорганізаційні комплексні цілі. Ефективне досягнення таких цілей вимагає об'єднання зусиль декількох працівників, у тому числі й тих, що конфліктують, для досягнення однієї мети;
- система винагород. Вона використовується для того, щоб уникнути дисфункціональних наслідків, вплинути на поведінку людей, зробити її конструктивною.

У ситуації конфлікту люди часто неправильно сприймають власні дії, наміри, а тим паче погляди опонента, етичну сторону конфлікту. До типових викривлень належать:

- “ілюзія власного шляхетства”: у більшості випадків кожен із опонентів є впевненим у своїй порядності і до того ж йому здається, що саме він прагне до справедливого вирішення конфлікту;
- “пошук соломинки в очах іншого”: кожен з учасників конфлікту бачить навіть невеликі недоліки і помилки в іншого, а своїх не усвідомлює;
- “подвійна етика”: навіть тоді, коли опоненти бачать, що діють однаково власні дії, вони сприймають як чесні, справедливі і законні, а дії опонента – як протилежні;
- “все зрозуміло”: дуже часто один із партнерів занадто спрощує ситуацію, причому так, щоб це підтверджувало загальне уявлення про те, що його дії є правильними, а дії опонента, навпаки, поганими і неадекватними.

Основною умовою для конструктивного розв'язання конфліктів є відкрите та ефективно спілкування сторін, що опинилися в ситуації зіткнення позицій. Після цього конструктивному рішенню конфлікту можуть сприяти:

- висловлювання про те, як саме зрозуміли слова та дію іншого, а також підтвердження того, що все сприйнято правильно;
- відкриті й особистісно орієнтовані висловлювання, які передають стан, почуття та наміри учасників конфлікту;
- демонстрування того, що партнера сприймають як особистість, в супереч тому, що призвело до конфлікту;
- використання опори на розум та інтуїцію;
- гальмування негативних емоцій, насамперед роздратування.

## **Тема 11. Технології успіху в професійній діяльності.**

### **Методичні поради**

Перший закон успішного спілкування керівника (викладача): бажання – запорука успіху, щоб досягти високого рівня виконання поставленого завдання, необхідно сформувати мотив діяльності.

Другий закон: щоб досягти високого рівня виконання поставленого завдання, необхідно досягти цілковитого взаєморозуміння з підлеглим. Досвід роботи педагогічних колективів свідчить, що цей закон є фактором оптимізації будь-якої системи стосунків: чи це система "викладач - студент", чи "викладач - батьки", чи "директор - підлеглий", чи будь-яка інша система.

Щоб досягти цілковитого взаєморозуміння, треба дотримуватися таких умов:

- віддавати розпорядження необхідно на професійній, зрозумілій мові; те, що хоче керівник (чи викладач), виконавець (чи студент) повинен добре зрозуміти;
- враховувати рівень загальної культури, загального інтелектуального розвитку виконавця;
- інформація повинна бути повною;
- завдання має бути викладене логічно і обґрунтовано;
- увагу необхідно сконцентрувати на завданні; наприклад: "Н.Г., ви спочатку послухайте, будь ласка";
- віддавати розпорядження потрібно з певною інтонацією. Треба пам'ятати, що інтонація — відношення керівника до підлеглого (так само, як і викладача до студента).

Важливим аспектом комунікативної культури керівника є розвиток у підлеглого інтересу до виконання доручення. Це - третій закон управлінського спілкування. Використовуючи його, ми враховуємо такі дві його сторони:

- розпорядження необхідно давати у тому випадку, коли ви впевнені, що воно не буде суперечити поглядам і позиціям виконавця;
- якщо першу умову виконати неможливо, то необхідно показати виконавцю, що його дії при виконанні завдання не тільки не будуть суперечити його поглядам, але й будуть задовольняти його певні особисті інтереси й потреби.

Четвертий закон управлінського спілкування ми бачимо таким: при віддачі розпорядження потрібно акцентувати увагу на особистості виконавця, а не на текстовій інформації. Будь-яка інформація чи повідомлення несе з собою дві функції:

- текстова інформація;
- персоніфікована інформація, тобто інформація про особистість, яка робить повідомлення.

Залежно від функцій у виконавця створюється певна позиція щодо розпорядження. Якщо відношення виконавця позитивне до першої та другої функції, то результат виконання доручення буде на високому рівні. Якщо відношення виконавця негативне до текстової інформації і позитивне до управлінця, або навпаки-позитивне відношення до текстової інформації негативне — до особистості носія інформації, то рівень виконання розпорядження буде низьким або взагалі відсутнім.

Використовуючи даний закон в практичній діяльності, необхідно пам'ятати, що будь-яка інформація, яка подається від директора чи його заступників, обов'язково несе інформацію і про їх особистість. Доручення буде виконане на високому рівні тільки тоді, коли відношення підлеглого буде позитивним як до текстової інформації, так і до людини, від якої він отримує цю інформацію.

Вищерозглянуті закони відображають механізми, за допомогою яких можливо сформувати позитивне ставлення до інформації. Закони, які будуть розглядатися далі, показують механізми формування позитивного ставлення до особистості керівника. Саме в цьому сенсі найбільш рельєфно відображаються та виявляються найважливіші компоненти комунікативної культури керівника, оскільки в першу чергу від нього залежить "архітектура" комунікативної взаємодії в колективі. Тому п'ятий закон управлінського спілкування – це: при різних рівнях умовах люди легше всього сприймають позицію тієї людини, до якої відчувають позитивне емоційне відношення (симпатію, товариську, повагу, любов та ін.), і навпаки — важко приймають, або взагалі відкидають позицію людини, до якої відчувають негативне емоційне відношення (антипатія, ненависть, презирство тощо). Зрозуміло, що керівник навчального закладу зацікавлений у створенні позитивного психологічного мікроклімату в педагогічному колективі. Ключовим механізмом у вирішенні цього завдання є механізм атракції — виникнення при сприйманні людини людиною привабливості однієї з них до іншої. Головною умовою, безумовно, в цьому процесі виступає комунікативна культура керівника. Він повинен пам'ятати, що для керівника схилити підлеглих до себе - виробнича необхідність.

Необхідно забезпечити цілеспрямоване формування культури управлінської діяльності, одним з вирішальних чинників якої є комунікативна культура учасників педагогічної взаємодії. У навчальному процесі цей процес здійснюється поетапно: підготовчий етап, етап саморефлексії, конструктивно-діяльнісний та оціночно-результативний. Кожний етап передбачає реалізацію специфічних завдань і використання відповідних форм, методів і прийомів.

Основне завдання підготовчого етапу полягає у формуванні в педагогів всіх ланок управління (в першу чергу у тих, хто цього потребує) мотивів удосконалення культури управлінського спілкування. На етапі саморефлексії забезпечується усвідомлення педагогами продуктивних і непродуктивних особливостей власного стилю управлінського спілкування і управлінської діяльності взагалі, формування рефлексивного ставлення до комунікативного

аспекту професійної діяльності. Основне завдання конструктивно-діяльнісного підходу – це розробка педагогами індивідуальних програм удосконалення управлінського спілкування та в системній їх реалізації з метою розвитку, удосконалення перцептивних, інтерактивних і комунікативних умінь. Для цього використовуються: аналіз, розігрування управлінських ситуацій, участь у рольових іграх, групових дискусіях, виконання практичних вправ комунікативного спрямування тощо. На оціночно-результативному етапі перевіряється реалізація педагогами індивідуальних програм удосконалення культури управлінського спілкування та управлінської діяльності в цілому.

Програма формування комунікативної культури управлінської діяльності повинна включати комплекс організаційних форм, методів і прийомів соціально-психологічної підготовки: проблемні лекції, практичні заняття з питань діагностики стильових особливостей управлінського спілкування, індивідуально-консультаційна робота, моделювання та аналіз конкретних ситуацій управлінської діяльності, групові дискусії, спрямована на пошук, коректних шляхів оптимального розв'язання управлінських ситуацій, психотехнічні вправи тощо. Дидактичні, методичні та організаційні аспекти цієї роботи вирішуються дирекцією навчального закладу разом з психологом на основі точної діагностики рівня спроможності педагогічного колективу до прийняття ефективних управлінських рішень.

Кожний вдумливий, творчо працюючий педагог прагне передбачити поведінку, вчинки, дії учня, прогнозує розвиток і формування його особистості, здійснює управління педагогічним процесом.

## **3. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**


### **3.1. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ**

#### **Семінарське заняття №1**

#### **Тема 3. Педагогіка як наука в системі сучасного антропологічного знання – 1 год.**

##### **План:**


1. Педагогічні принципи в структурі системи сучасної освіти.
2. Психологія навчання.
3. Специфіка вікових періодів розвитку і виховання особистості студента.
4. Теоретичні основи специфіки навчання студентів різного віку.

 Література: [1; 2; 8; 11; 12].

#### **Тема 4. Сучасні методи, середовища і системи навчання – 1 год.**

##### **План:**

1. Дидактичні основи сучасних технологій і методів навчання.
2. Глобальна мережа Internet як джерело інформації в умовах інформатизації і глобалізації суспільства.
3. Організація навчального процесу із дотриманням принципів безперервної освіти та мобільності студентів.
4. Методи активізації пізнавальної діяльності студентів.
5. Особливості організації модульно-рейтингової системи контролю в навчальному процесі.

 Література: [2; 8; 12; 22; 23; 25; 27; 28; 31; 33; 34; 36; 41; 42; 46; 56; 57; 60; 64; 67].


#### **Семінарське заняття №2**

#### **Тема 5. Зміст професійної діяльності педагога – 1 год.**

##### **План:**

1. Організаторська і цільова діяльність педагога.
2. Особливості, методи та прийоми виховного впливу викладача вищої школи на поведінку та діяльність студентів.


3. Особливості організації роботи з батьками, старостатами та активами груп.

 Література: [4; 13; 14; 15].

### **Тема 6. Педагог як суб'єкт комунікації – 1 год.**

#### **План:**

1. Психологічні особливості педагогічної комунікації.
2. Педагогічна етика та такт викладача вищої школи.
3. Авторитет викладача.
4. Комунікативні явища та процеси в управлінській діяльності викладача.


 Література: [4; 11; 14; 15; 40; 44; 61; 63].

#### **Семінарське заняття №3**

### **Тема 7. Педагогічні технології спілкування – 2 год.**

#### **План:**

1. Особливості застосування активних методів навчання.
2. Види дидактичної гри.
3. Види евристичних методів.
4. Ділова гра – як засіб активізації уваги студентів.


 Література: [6; 15; 53; 67].

#### **Семінарське заняття №4**

### **Тема 8. Педагогічна техніка – 1 год.**

#### **План:**


1. Техніка педагогічного мовлення.
2. Невербальні засоби педагогічної техніки.
3. Культура вербального і невербального спілкування викладача вищої школи.

 Література: [10; 13; 14].


### **Тема 9. Особливості розвитку особистості студента – 1 год.**

#### **План:**


1. Проблеми підвищення успішності студентів.
2. Умови та шляхи формування студентської команди, спільноти.
3. Формування критичного та творчого мислення студентів.
5. Особливості та умови ефективної організації самостійної роботи студентів.

 Література: [7; 8; 13; 14; 44; 45].

**Семінарське заняття №5****Тема 10. Основи професійної конфліктології – 1 год.****План:**

1. Функціональне значення ділових конфліктів.
  2. Типи ділових конфліктів і комунікативні тактики в конфліктних ситуаціях.
  3. Особливості педагогічних конфліктів у вищому навчальному закладі.
  4. Можливі шляхи подолання конфліктів у вищому навчальному закладі.
-  Література: [3; 7; 11; 13].

**Тема 11. Технології успіху в професійній діяльності – 1 год.****План:**

1. Рівень мотивації працівників і професійний успіх.
  2. Формування мотивації студентів до навчання.
  3. Успішні стратегії побудови професійної кар'єри.
-  Література: [4; 7; 11; 12].


### **3.2. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ**

#### **Семінарське заняття №1**

#### **Тема 10. Основи професійної конфліктології – 1 год.**

##### **План:**


1. Функціональне значення ділових конфліктів.
2. Типи ділових конфліктів і комунікативні тактики в конфліктних ситуаціях.
3. Особливості педагогічних конфліктів у вищому навчальному закладі.
4. Можливі шляхи подолання конфліктів у вищому навчальному закладі.

 Література: [3; 7; 11; 13].

#### **Тема 11. Технології успіху в професійній діяльності – 1 год.**

##### **План:**


1. Рівень мотивації працівників і професійний успіх.
2. Формування мотивації студентів до навчання.
3. Успішні стратегії побудови професійної кар'єри.

 Література: [4; 7; 11; 12].


## **4. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПО ВИВЧЕННЮ ДИСЦИПЛІНИ**

### **4.1 КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ.**


#### **Тема 1. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти – 6 год.**

1. Сутність нової парадигми освіти.
  2. Реформування вищої освіти в Україні в контексті Європейської інтеграції.
  3. Класифікація вищих навчальних закладів освіти України згідно «Положення про державний вищий заклад освіти».
  4. Принципи побудови єдиного простору освіти.
-  Література: [5, 8; 9; 11, 16; 18; 19; 20; 21; 24; 29; 30; 31; 35; 37; 42; 55].

#### **Тема 2. Основи професійної освіти – 6 год.**

1. Основні стратегії професійної освіти.
  2. Організаційно-педагогічні основи діяльності вищого навчального закладу за Законом України “Про вищу освіту”.
  3. Елементи організації навчального процесу у вищій школі.
  4. Інноваційні та комп’ютерні технології у навчанні.
-  Література: [9; 13; 15; 16; 17; 18; 19; 20].

#### **Тема 3. Педагогіка як наука в системі сучасного антропологічного знання – 6 год.**

1. Педагогічні принципи в структурі системи сучасної освіти.
  2. Специфіка вікових періодів розвитку і виховання особистості студента.
  3. Теоретичні основи специфіки навчання студентів різного віку.
-  Література: [1; 2; 8; 11; 12].

#### **Тема 4. Сучасні методи, середовища і системи навчання – 6 год.**

1. Дидактичні основи сучасних технологій і методів навчання.
2. Глобальна мережа Internet як джерело інформації в умовах інформатизації і глобалізації суспільства.
3. Організація навчального процесу із дотриманням принципів безперервної освіти та мобільності студентів.

4. Методи активізації пізнавальної діяльності студентів.

5. Особливості організації модульно-рейтингової системи контролю в навчальному процесі.

📖 Література: [2; 8; 12; 22; 23; 25; 27; 28; 31; 33; 34; 36; 41; 42; 46; 56; 57; 60; 64; 67].

### **Тема 5. Зміст професійної діяльності педагога – 6 год.**

1. Організаторська і цільова діяльність педагога.

2. Особливості, методи та прийоми виховного впливу викладача вищої школи на поведінку та діяльність студентів.

3. Особливості організації роботи з батьками, старостатами та активами груп.

📖 Література: [4; 13; 14; 15].

### **Тема 6. Педагог як суб'єкт комунікації – 6 год.**

1. Психологічні особливості педагогічної комунікації.

2. Педагогічна етика та такт викладача вищої школи.

3. Авторитет викладача.

4. Комунікативні явища та процеси в управлінській діяльності викладача.

📖 Література: [4; 11; 14; 15; 40; 44; 61; 63].

### **Тема 7. Педагогічні технології спілкування – 6 год.**

1. Особливості застосування активних методів навчання.

2. Види дидактичної гри.

3. Види евристичних методів.

4. Ділова гра – як засіб активізації уваги студентів.

📖 Література: [6; 15; 53; 67].

### **Тема 8. Педагогічна техніка – 6 год.**

1. Техніка педагогічного мовлення.

2. Невербальні засоби педагогічної техніки.

3. Культура вербального і невербального спілкування викладача вищої школи.

📖 Література: [10; 13; 14].

### **Тема 9. Особливості розвитку особистості студента – 6 год.**

1. Проблеми підвищення успішності студентів.

2. Умови та шляхи формування студентської команди, спільноти.

3. Формування критичного та творчого мислення студентів.

5. Особливості та умови ефективної організації самостійної роботи студентів.

📖 Література: [7; 8; 13; 14; 44; 45].

### **Тема 10. Основи професійної конфліктології – 6 год.**

1. Функціональне значення ділових конфліктів.

2. Типи ділових конфліктів і комунікативні тактики в конфліктних ситуаціях.

3. Особливості педагогічних конфліктів у вищому навчальному закладі.

4. Можливі шляхи подолання конфліктів у вищому навчальному закладі.

📖 Література: [3; 7; 11; 13].

### **Тема 11. Технології успіху в професійній діяльності – 6 год.**

1. Рівень мотивації працівників і професійний успіх.


2. Формування мотивації студентів до навчання.

3. Успішні стратегії побудови професійної кар'єри.

📖 Література: [4; 7; 11; 12].

## **4.2 КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ.**


### **Тема 1. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти – 8 год.**

1. Сутність нової парадигми освіти.
  2. Сучасна світова філософія освіти.
  3. Освітня школа С.Макаренка.
  4. Сутність педагогічного підходу В.Сухомлинського.
  5. Реформування вищої освіти в Україні в контексті Європейської інтеграції.
  6. Класифікація вищих навчальних закладів освіти України згідно «Положення про державний вищий заклад освіти».
  7. Принципи побудови єдиного простору освіти.
  8. Хронологія подій Болонського процесу.
  9. Структурні елементи кредитно-модульної системи.
  10. Функції державної акредитаційної комісії (ДАК).
-  Література: [5; 8; 9; 11; 16; 18; 19; 20; 21; 24; 29; 30; 31; 35; 37; 42; 55].

### **Тема 2. Основи професійної освіти – 9 год.**


1. Розкрийте сутність поняття «вища школа».
2. Основні стратегії професійної освіти.
3. Ідеї економічної освіти.
4. Сутність ідей неперервного і упереджуючого навчання.
5. Організаційно-педагогічні основи діяльності вищого навчального закладу за Законом України «Про вищу освіту».
6. Елементи організації навчального процесу у вищій школі.
7. Досвід діяльності перших вищих навчальних закладів в Україні.
8. Принципи навчання у вищій школі.
9. Особливості побудови навчальних планів та програм.
10. Підходи до вибору змісту навчального курсу у вищій школі.
11. Інноваційні та комп'ютерні технології у навчанні.
12. Інформатизація суспільства та навчальний процес.
13. Організація студентського самоврядування у вузі.
14. Індивідуальні плани студента.
15. Особливості розробки структури лекції.
16. Типи лекцій.
17. Семінарські та практичні заняття у вищій школі: особливості організації та умови ефективності проведення.
18. Самостійної роботи студентів: особливості організації та умови ефективності.

19. Методика організації семінарів, тренінгів, конференцій та олімпіад у вищій школі.

 Література: [9; 13; 15; 16; 17; 18; 19; 20].


### **Тема 3. Педагогіка як наука в системі сучасного антропологічного знання – 8 год.**

1. Педагогічні принципи в структурі системи сучасної освіти.
2. Специфіка вікових періодів розвитку і виховання особистості студента.
3. Теоретичні основи специфіки навчання студентів різного віку.
4. Економіко-психологічні аспекти інтелектуальної власності.
5. Принципи ефективного керівництва.
6. Психологія навчання.
7. Соціальна психологія колективу.
8. Стадії розвитку колективу.
9. Психологія міжособистісних стосунків.
10. Інтелект керівника (викладача): поняття, специфіка.

 Література: [1; 2; 8; 11; 12].


### **Тема 4. Сучасні методи, середовища і системи навчання – 10 год.**

1. Дидактичні основи сучасних технологій і методів навчання.
2. Методи і засоби проблемного навчання.
3. Шляхи формування позитивного ставлення студентів до навчальної інформації.
4. Методи формування мислиневих дій студентів у єдності з іншими методами навчання.
5. Глобальна мережа Internet як джерело інформації в умовах інформатизації і глобалізації суспільства.
6. Інформаційні технології у навчанні.
7. Організація навчального процесу із дотриманням принципів безперервної освіти та мобільності студентів.
8. Активізація пізнавальної діяльності студентів
9. Методи активізації пізнавальної діяльності студентів.
10. Особливості організації модульно-рейтингової системи контролю в навчальному процесі.
11. Оцінка знань за національною шкалою та шкалою ECTS.
12. Тестовий контроль у навчальній роботі.
13. Особливості проведення тестового контролю.
14. Види тестів.
15. Принципи та методика складання тестів.

 Література: [2; 8; 12; 22; 23; 25; 27; 28; 31; 33; 34; 36; 41; 42; 46; 56; 57; 60; 64; 67].


## **Тема 5. Зміст професійної діяльності педагога – 10 год.**

1. Основні риси професійної педагогічної діяльності.
2. Організаторська і цільова діяльність педагога.
3. Типи стосунків у педагогічному процесі.
4. Атестація педагогічних працівників.
5. Чинники педагогічної майстерності викладача.
6. Особливості, методи та прийоми виховного впливу викладача вищої школи на поведінку та діяльність студентів.
7. Особливості організації роботи з батьками, старостатами та активами груп.

 Література: [4; 13; 14; 15].


## **Тема 6. Педагог як суб'єкт комунікації – 11 год.**

1. Основи комунікативної культури педагога.
2. Психологічні особливості педагогічної комунікації.
3. Професійно-функціональні ролі педагога як комунікатора.
4. Педагогічна етика та такт викладача вищої школи.
5. Комунікація в управлінській діяльності.
6. Закони управлінського спілкування.
7. Комунікативна поведінка викладача.
8. Психологічні бар'єри та кризи.
9. Соціальна взаємодія.
10. Маніпулювання та психічне зараження.
11. Масові форми поза колективної поведінки.
12. Авторитет викладача.
13. Здібності до викладацької діяльності.
14. Комунікативні явища та процеси в управлінській діяльності викладача.
15. Стреси і управління ним в діяльності викладача, студента.

 Література: [4; 11; 14; 15; 40; 44; 61; 63].

## **Тема 7. Педагогічні технології спілкування – 11 год.**

1. Особливості застосування активних методів навчання.
2. Сутність дидактичної гри.
3. Види дидактичної гри.
4. Сутність евристичних методів у педагогіці та навчанні.
5. Види евристичних методів.
6. Ділова гра – як засіб активізації уваги студентів.

 Література: [6; 15; 53; 67].


### **Тема 8. Педагогічна техніка – 9 год.**

1. Поняття педагогічної техніки.
2. Техніка педагогічного мовлення.
3. Невербальні засоби педагогічної техніки.
4. Культура вербального і невербального спілкування викладача вищої школи.
5. Шляхи формування позитивного ставлення студентів до навчальної інформації.

 Література: [10; 13; 14].


### **Тема 9. Особливості розвитку особистості студента – 9 год.**

1. Психологічні особливості виховання студентів і роль психологічних груп.
2. Проблеми підвищення успішності студентів.
3. Умови та шляхи формування студентської команди, спільноти.
4. Формування критичного та творчого мислення студентів.
5. Особливості та умови ефективної організації самостійної роботи студентів.

 Література: [7; 8; 13; 14; 44; 45].


### **Тема 10. Основи професійної конфліктології – 9 год.**

1. Функціональне значення ділових конфліктів.
2. Типи ділових конфліктів і комунікативні тактики в конфліктних ситуаціях.
3. Особливості педагогічних конфліктів у вищому навчальному закладі.
4. Можливі шляхи подолання конфліктів у вищому навчальному закладі.

 Література: [3; 7; 11; 13].

### **Тема 11. Технології успіху в професійній діяльності – 8 год.**

1. Поняття успіху в професійній діяльності.
2. Рівень мотивації працівників і професійний успіх.
3. Формування мотивації студентів до навчання.
4. Успішні стратегії побудови професійної кар'єри.

 Література: [4; 7; 11; 12].

## 5. РОЗПОДІЛ МОДУЛІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ» НА КРЕДИТИ ECTS, ЇХ ОЦІНЮВАННЯ В БАЛАХ ТА ТЕРМІН ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗА МОДУЛЯМИ

Номер модуля	Кількість кредитів ECTS	Кількість балів, що зараховуються		Тиждень підсумкового контролю за модулем
		мінімальна	максимальна	
1	1,5	30	50	4
2	1,5	30	50	7

### Примітки.

Максимальна кількість балів, яку студент може набрати протягом семестру з навчальної дисципліни, — 100.

Максимальна кількість оцінка, яку студент може отримати на іспиті, — 5.

Мінімальна кількість балів, за якої вважається, що студент отримав знання з даної дисципліни (за умови виконання студентом всієї навчальної програми), — 60.

## 6. НАРАХУВАННЯ БАЛІВ ЗА ВИКОНАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ РОБІТ З ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

№ п/п	Види робіт	Кількість балів
1.	Відповіді на семінарських заняттях з основних питань.	0, 1, 2, 3
2.	Активна участь у роботі семінару (тренінгу)	5 (20)
3.	Виконання самостійних робіт (реферати, виконання домашнього завдання)	0, 1, 2, 3
4.	Відсутність на семінарському занятті	-4
5.	Модульна контрольна робота	0-15
6.	Виконання індивідуальної роботи	0, 1, 2, 3, 4
7.	Участь у конференціях, круглих столах і т.д.	1, 2, 3
8.	Відсутність на лекційному занятті	-2
9.	Непідготовленість до семінарського заняття	-1

## 7. ФОРМИ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ ЗА МОДУЛЯМИ ДИСЦИПЛІНИ

Номер модуля	Елементи модуля	Форма контролю
<b><u>МОДУЛЬ №1</u></b>	Педагогіка як наука в системі сучасного антропологічного знання.	Перевірка виконання завдання
	Сучасні методи, середовища і системи навчання.	Перевірка виконання завдання
	Зміст професійної діяльності педагога.	Перевірка виконання завдання
	Теми 1-6	Тести
<b><u>МОДУЛЬ №2</u></b>	Педагогічні технології спілкування та педагогічна техніка	Перевірка виконання завдання
	Основи професійної конфліктології.	Перевірка виконання завдання
	Технології успіху в професійній діяльності.	Перевірка виконання завдання
	Теми 7-11	Тести
<b>Підсумковий модульний реферат</b>		<b>Перевірка реферату</b>

## 8. ПІДСУМКОВЕ РЕЙТИНГОВЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ ЗА ШКАЛОЮ ECTS ТА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою інституту (в балах)	За національною шкалою інституту (в балах)
<i>A</i>	<b>Відмінно</b> (відмінне виконання, творчий підхід, допускається лише незначна кількість помилок)	91-100	5

В	<b>Дуже добре</b> (вище від середнього рівня з кількома помилками)	86-90	4
С	<b>Добре</b> (загалом правильна робота з незначною кількістю грубих помилок)	80-85	4
Д	<b>Задовільно</b> (непогано, але із значною кількістю недоліків)	70-79	3
Е	<b>Достатньо</b> (виконання задовольняє мінімальні критерії)	60-69	3
FX	<b>Незадовільно</b> з можливістю повторного складання	35-59	2
F	<b>Незадовільно</b> з обов'язковим повторним курсом	1-34	2

## 9. ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ

**1. Кінцева мета Болонського процесу полягає в:**

- а) збільшенні кількості студентів;
- б) побудові єдиного простору освіти;
- в) створенні кредитно-модульної системи.

**2. Чи є Україна активним учасником Болонського процесу:**

- а) Так;
- б) Ні;
- в) готується стати.

**3. Чи є акредитація системою контролю якості освіти:**

- а) Так;
- б) Ні;
- в) частково.

**4. Заліковий кредит це:**

- а) оплата за навчання у ВНЗ;
- б) змістовний модуль;
- в) одиниця виміру повного навчального навантаження.

**5. Предметом педагогіки є:**

- а) викладацька діяльність;
- б) освіта;
- в) виховання людини людиною;
- г) специфіка засвоєння знань.

**6. Врахування вікових особливостей відноситься до:**

- а) основних технік педагогіки;
- б) основних принципів педагогіки;
- в) основних функцій педагогіки;
- г) основних методів педагогіки.

**7. Теорія освіти і навчання називається:**

- а) психологією;
- б) методологією;
- в) дидактикою;
- г) педагогікою.

**8. Для якого стилю викладання є характерним функціонально-діловий підхід:**

- а) для авторитарного стилю;
- б) для ліберального стилю;

в) для демократичного стилю.

**9. Що притаманно ліберальному стилю:**

- а) стереотипність;
- б) врахування індивідуальних особливостей;
- в) анархія;
- г) усвідомленість.

**10. Творчий підхід є характерним для:**

- а) викладача-функціонера;
- б) викладача-ремісника;
- в) викладача-майстра;
- г) викладача-організатора;
- д) викладача-маніпулятора.

**11. Що відіграє основну роль у виховальній функції педагога:**

- а) його ерудиція;
- б) володіння методиками впливу;
- в) його особистісні риси;
- г) добре підготовлена програма;
- д) його досвід.

**12. Який тип викладачів вважається найбільш ефективним при спілкуванні зі студентами:**

- а) проактивний;
- б) реактивний;
- в) надактивний.

**13. Вміння розуміти іншу людину та будувати з нею взаємовідношення визначається рівнем:**

- а) когнітивного інтелекту;
- б) соціального інтелекту;
- в) освіти;
- г) екстраверсії.

**14. Практична групова вправа з вироблення оптимальних рішень, застосування методів і прийомів у штучно створених умовах, що відтворюють реальну обстановку, це:**

- а) лекція;
- б) семінар;
- в) дидактична гра;
- г) колоквиум;
- д) тренінг оптимальних рішень.

- 15. Групова генерація нових ідей унаслідок творчої співпраці називається:**
- а) дидактичною грою;
  - б) мозковим штурмом;
  - в) колективним блокнотом;
  - г) генератором думок.
- 16. Яке з цих понять, включає в себе чотири інших:**
- а) професійна компетентність;
  - б) психологічна майстерність;
  - в) гуманістична спрямованість;
  - г) педагогічна техніка;
  - д) психологічні здібності.
- 17. Яке з понять характеризує соціальні властивості і якості людини, її суспільну сутність, значущість:**
- а) індивід;
  - б) особистість;
  - в) індивідуальність;
  - г) суб'єкт.
- 18. Чи може мати конфлікт при діловому спілкуванні позитивне значення?**
- а) Так;
  - б) Ні.
- 19. Який міжособистісний стиль поведінки людини є самим конструктивним при взаємодії чи вирішенні конфліктної ситуації:**
- а) стиль конкуренції;
  - б) стиль пристосування;
  - в) стиль співробітництва;
  - г) стиль ухиляння;
  - д) стиль компромісу.
- 20. Для розв'язання конфлікту потрібно:**
- а) намагатися логічно довести свою правоту;
  - б) намагатися пояснити співрозмовнику недоліки в його точці зору;
  - в) пояснити співрозмовнику, що для вирішення конфлікту він теж повинен бути чесним та етичним;
  - г) показати, що ця ситуація викликає у Вас незадоволення;
  - д) всі відповіді вірні;
  - е) ні жодна відповідь не є вірною.
- 21. Розставте етапи по порядку – (в якій послідовності у навчальному процесі здійснюється формування комунікативної культури):**

- а) етап саморефлексії
- б) підготовчий етап
- в) оціночно-результативний етап
- г) конструктивно-діяльнісний етап.

## 10. ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

### Методичні поради

Метою написання рефератів студентами є поглиблення теоретичних знань шляхом використання літературних джерел, методичних матеріалів, придбання навичок роботи із науково-методичними матеріалами.

Тематика рефератів згідно з темами, передбаченими у робочій програмі, розробляється і затверджується кафедрою перед початком року і заздалегідь доводиться до відома студентів.

### Тематика рефератів

1. Педагогіка і людина
2. Навіщо менеджеру та економісту потрібна психологія?
3. Потреби і мотивація поведінки людини.
4. Цінності та сенс життя.
5. Діяльність і творчість.
6. Ділове спілкування.
7. Психологія відношення людей до грошей та власності.
8. Економіко-психологічні аспекти інтелектуальної власності.
9. Психологія ризику, процесу прийняття рішень та інновацій.
10. Психологія менеджменту.
11. Організаційна поведінка.
12. Менеджер в організації.
13. Принципи ефективного керівництва.
14. Як діяти менеджеру-керівнику?
15. Психологія навчання.
16. Психологічні бар'єри.
17. Психологічні кризи.
18. Соціальна взаємодія.
19. Як готувати публічні виступи?
20. Як зацікавити слухачів?
21. Маніпулювання та психічне зараження.
22. Масові форми поза колективної поведінки.
23. Соціальна психологія колективу.
24. Стадії розвитку колективу.
25. Виникнення симпатій та антипатій.
26. Процес керівництва і лідерства, аутсайтери.
27. Особистість в групі.
28. Психологія міжособистісних стосунків.
29. Психологія управління та управлінська діяльність.

30. Сутність управлінської діяльності.
31. Основні підходи до аналізу управлінської діяльності.
32. Визначення системи основних управлінських функцій.
33. Функція планування.
34. Функція організації та її характеристики.
35. Функція мотивування.
36. Контрольно-корекційна функція.
37. Функція прийняття управлінських рішень.
38. Інтелект керівника (викладача): поняття, специфіка.
39. Комунікація в управлінській діяльності.
40. Комунікативна поведінка викладача.
41. Комунікативні явища та процеси в управлінській діяльності викладача.
42. Стреси і управління ним в діяльності викладача, студента.
43. Авторитет викладача (студента).
44. Здібності до викладацької діяльності.
45. Особливості організації навчальної та навчально-виховної роботи у вищій школі
46. Студентське самоврядування
47. Особливості проведення тестового контролю
48. Методи активізації пізнавальної діяльності студентів
49. Особливості організації семінарів, тренінгів, конференцій, олімпіад
50. Вища школа і Болонський процес
51. Особливості входження України до Європейського наукового простору
52. Програма «безперервної освіти»
53. Інноваційні технології у навчанні
54. Інформатизація суспільства та навчальний процес
55. Тестовий контроль у навчальній роботі
56. Мова жестів

## 11. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ СТУДЕНТІВ (заліку)

1. Предмет педагогіки вищої школи.
2. Методологічні аспекти організації сучасної вищої освіти.
3. Особливості розвитку студентської молоді, врахування їх у навчально-виховному процесі вищої школи.
4. Особливості адаптації студентів до навчально-виховного процесу у вищій школі.
5. Організаційно-педагогічні основи діяльності вищого навчального закладу за Законом України “Про вищу освіту”.
6. Психологічні аспекти навчального процесу у закладах вищої освіти.
7. Формування у студентів внутрішньої мотивації навчання.
8. Підходи до організації навчального процесу у вищій школі, його структура.
9. Принципи навчання у вищій школі.
10. Формування у студентів наукових понять, знань.
11. Формування у студентів розумових дій, спеціальних і загальних навчальних умінь.
12. Особливості, моделі, структура змісту вищої освіти.
13. Підходи до відбору змісту навчального курсу у вищій школі.
14. Особливості побудови навчальних планів та програм.
15. Шляхи формування позитивного ставлення студентів до навчальної інформації.
16. Сучасні технології навчання у вищій школі.
17. Педагогіка співробітництва та особистісно-орієнтована педагогіка у вищій школі.
18. Сутність та особливості розвивального навчання студентів.
19. Застосування активних методів навчання у вищій школі.
20. Методи формування мислиневих дій студентів у єдності з іншими методами навчання.
21. Розвиток критичного та творчого мислення студентів.
22. Слабкі та сильні сторони лекцій у вищій школі, вимоги та рекомендації щодо її проведення.
23. Структура лекції, її типи, критерії оцінки її ефективності.
24. Семінарські та практичні заняття у вищій школі, умови ефективності їх проведення
25. Типи семінарських та практичних занять, критерії аналізу їхньої організації.
26. Особливості та умови ефективно організації самостійної роботи студентів.
27. Система контролю в навчальному процесі вищої школи.
28. Педагогічна етика та такт викладача вищої школи.

29. Культура вербального і невербального спілкування викладача вищої школи.
30. Особливості педагогічних конфліктів у вищому закладі, шляхи їх розв'язання.
31. Умови та шляхи формування студентської команди, спільноти.
32. Особливості, методи та прийоми виховного впливу викладача вищої школи на поведінку, діяльність студентів.
33. Застосування методів науково-педагогічного дослідження у вищій школі.
34. Особливості інновацій у розвитку вищої освіти у розвинутих зарубіжних країнах.
35. Досвід діяльності перших вищих навчальних закладів в Україні.

## 12. ЗАСТОСУВАННЯ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

У процесі роботи з навчальним матеріалом дисципліни обов'язковим є використання комп'ютерної техніки для:

- набору текстового матеріалу реферату;
- виготовлення ілюстративного матеріалу (таблиць, малюнків, схем тощо) із застосуванням електронних таблиць "EXCEL та вбудованих можливостей графіки текстового редактору "WORD".

При виконанні індивідуальних завдань та самостійної роботи рекомендується:

- використання можливостей INTERNET для підбору робочого матеріалу в процесі написання реферату з обов'язковим посиланням на джерело електронної інформації;
- використання джерел інформації на CD-носіях в якості додаткових з обов'язковим посиланням на відповідне джерело електронної інформації.

Бажаним та схвальним є використання різноманітних мультимедійних засобів для проведення аудиторних занять з метою більш глибокого засвоєння знань студентами

### 13. СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

**АВТОРИТАРНИЙ СТИЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ** - характеризується формально-функціональним підходом до учня. Організуючи діяльність, учитель спирається на власне уявлення про "середнього" учня і власні абстрактні вимоги до нього. У своїх діях і оцінках учитель, як правило, суб'єктивний і стереотипний

**АДАПТАЦІЯ** - приспособление, привыкание к новым условиям

**БЕСІДА** - це спосіб взаємодії вчителя (викладача) та учнів (студентів), що базується на постановці та розв'язанні запитань з метою набуття нових знань, умінь, розвитку здібностей.

**ВИКЛАДАННЯ** - діяльність учителя в процесі навчання. Воно полягає в постановці перед учнями пізнавального завдання, повідомленні нових знань, організації спостережень, лабораторних і практичних занять, керівництві роботою учнів по засвоєнню, закріпленню й застосуванню знань, у перевірці якості знань, умінь і навичок.

**ВИХОВАННЯ** - спеціально організований, цілеспрямований дієвий вплив на процес гармонійного розвитку особистості в різних видах спільної діяльності вчителя (викладача, вихователя) й учнів

**ВИХОВУЮЧЕ НАВЧАННЯ** - організація процесу навчання, при якій забезпечується органічний взаємозв'язок між набуттям учнями знань, умінь і навичок, засвоєнням досвіду творчої діяльності й формуванням емоційно-ціннісного ставлення до світу, один до одного, до навчального матеріалу. Один з принципів навчання

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД В УКРАЇНІ** - освітня установа, яка має статус юридичної особи й реалізує професійні освітні програми вищої професійної освіти. В.н.з. створюються, реорганізуються, функціонують і ліквідуються згідно з законом "Про освіту", іншими законодавчими актами України, своїм статутом. За організаційно-правовими формами можуть створюватися державні, муніципальні, недержавні (приватні, громадських та релігійних організацій) В.н.з. Головними завданнями (основною діяльністю) В.н.з. як центру освіти, науки й культури є: задоволення потреб особистості в інтелектуальному, культурному й моральному розвитку, набутті вищої освіти і кваліфікації в обраній галузі професійної діяльності, задоволення потреб

суспільства в кваліфікованих спеціалістах з вищою освітою й науково-педагогічних кадрах вищої кваліфікації; організація і проведення фундаментальних, пошукових і прикладних наукових досліджень та інших науково-технічних, дослідно-конструкторських, у тому числі з проблем освіти; перепідготовка й підвищення кваліфікації викладачів і спеціалістів; поширення знань серед населення, підвищення його загальноосвітнього і культурного рівня

**ВМІННЯ** - засвоєний суб'єктом спосіб виконання дії, який забезпечується сукупністю набутих знань і навичок

**ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ** - організація освітньої справи, що базується на створенні максимально сприятливих умов для розкриття й розвитку здібностей дитини, її самовизначення; орієнтації школи не тільки на підготовку дитини до майбутнього життя, ала й на забезпечення повноцінності її сьогоденного життя на кожному з вікових етапів [Словник термінології з педагогічної майстерності

**ДЕМОКРАТИЧНИЙ СТИЛЬ КЕРІВНИЦТВА** - стиль, що ґрунтується на глибокій повазі до особистості кожного; основою його є довіра й орієнтація на самоорганізацію, самокерівництво, самоуправління особистості та колективу

**ДИДАКТИКА** - частина педагогіки, яка розробляє теорію освіти й навчання, виховання в процесі навчання

**ДИСКУСІЯ** - це метод публічного і доброзичливого обговорення актуального, але спірного питання, проблеми з метою їх розв'язання.

**ДІАЛОГ** - розмова, бесіда, обмін думками між двома або більше людьми. Діалог як педагогічна категорія вимагає взаємоповаги, уважного ставлення до співрозмовників

**ДІЛОВА ГРА** - метод діяльності у навчанні й вихованні, що імітує ту чи іншу практичну ситуацію, один із засобів активізації творчого потенціалу й розвитку здібностей учнів

**ЕВРИСТИЧНА БЕСІДА** - діалогічний метод творчої взаємодії викладача та учнів, що базується на розв'язанні проблемної задачі за допомогою основних і навідних запитань пошукового характеру для активізації учнів самостійного пошуку істини.

**ЕМПАТІЯ** - розуміння емоційних станів іншої людини у формі співпереживань.

**ЗАДАЧА** - результат усвідомлення суб'єктом діяльності мети діяльності, умов діяльності та проблеми діяльності

**ЗАСВОЄННЯ** являє собою перетворення певного змісту навчальної інформації в надбання особистості

**ЗМІСТ ОСВІТИ** - система знань, умінь і навичок, оволодіння якими закладає основи для розвитку і формування особистості людини.

**ЗНАННЯ** - особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, яка характеризується усвідомленням їх істинності

**ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ** - неповторна своєрідність психіки індивіда, поєднання його фізичних і психічних особливостей

**ІНСАЙТ** - несподівана здогадка після тривалих роздумів над творчою проблемою, "ага-ефект"

**ІНТЕРЕС** - позитивне ставлення до конкретної діяльності

**Інтонанція** - вдозміни висоти звучання, сили, тембру голосу, членування мовлення паузами

**КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЯ НАВЧАННЯ** - у вузькому сенсі - застосування комп'ютера як засобу навчання; в широкому - застосування комп'ютера в навчальному процесі з різною метою. Система комп'ютерного навчання включає технічне (комп'ютер), програмне і навчальне забезпечення

**Комунікативна культура вчителя** - (культура спілкування) - система соціально-ціннісних орієнтацій учителя, вміння здійснювати продуктивне педагогічне спілкування, в якому вихователь і вихованці стають повноправними партнерами взаємодії

**КОНСПЕКТУВАННЯ** - це досить повне відображення письмової інформації, що може включати в себе план, основні тези, цитати, виписки цифр, які підтверджують, ілюструють головні положення. Конспектування передбачає виклад засвоєваних понять своїми словами і по можливості більш конкретно, узагальнено

**КОНТРОЛЬ** - метод навчання і виховання, який виражається у спостереженні за діяльністю й поведінкою учнів з метою спонукання їх до виконання встановлених правил, а також до виконання вимог та завдань, що ставляться

**КОНФЛІКТ** - зовнішнє або внутрішнє протиріччя, пов'язане з гострими емоційними переживаннями, які значно утруднюють його розв'язання

**Креативність** - здатність генерувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко розв'язувати проблемні ситуації (синонім до "творчі здібності")

**Культура** - сукупність створених людьми наукових, морально-соціальних, художественних і технічних цінностей, а також процеси участя, взаємодія з цими цінностями і створення нових

**ЛЕКЦІЯ** - це усний виклад програмного матеріалу, великого за обсягом, складної логічної побудови. Лекція займає весь урок (академічну пару) на відміну від розповіді, яка займає лише невелику частину заняття.

**Майстерність педагогічна** - комплекс властивостей особистості, що забезпечують високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності

**МЕТА ВИХОВАННЯ** - сукупність властивостей особистості, до виховання яких прагне суспільство.

**МЕТА НАВЧАННЯ** - ідеальна модель бажаного результату засвоєння змісту освіти, до якого прагнуть ті, що навчають, і ті, що навчаються

**МЕТОД ПЕДАГОГІЧНИЙ** - певна система прийомів і правил спільної діяльності педагога й учнів з метою різнобічного та гармонійного розвитку останніх

Методи виховання - способи спільної діяльності вихователів та вихованців, спрямовані на розв'язання виховних задач

Методи навчання - способи спільної діяльності педагога й учнів, спрямовані на досягнення навчальної мети

**МИСТЕЦТВО МОВЛЕННЯ ВИКЛАДАЧА** - якість, що являє собою єдність творчих здібностей і практичної техніки педагога в досягненні художньої та логічної виразності, культури усної та писемної мови (педагогічної розповіді, оповідання, лекції, доповіді, бесіди, твору, нарису тощо).

**МОТИВ** - форма виявлення потреби, що спонукає людину до певної діяльності; те, заради чого ця діяльність виконується

Мотивація - система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки. Як мотиви можуть виступати: уявлення й ідеї, почуття й переживання, що виражають матеріальні або духовні потреби людини. Одна й та сама діяльність може здійснюватися з різних мотивів. Значення мотивів для поведінки, діяльності й формування особистості дитини дуже велике. Завдання педагога - виховання правильної мотивації у дітей

**НАВИЧКИ** - усталені способи діяльності учнів, автоматизовані вміння

Навчальна програма - це державний документ, у якому розкривається зміст освіти з кожного предмета в кожному класі і визначається система наукових знань, світоглядних і морально-естетичних ідей, практичних умінь і навичок, які необхідно опанувати учням, і кількість годин їх вивчення. Вона містить вимоги до результатів навчання предмета

Навчальний план - це державний нормативний документ, який визначає підсумовані навчальні навантаження учнів і його розподіл за етапами навчання і класами, тобто установлює перелік навчальних предметів (навчальний предмет - це спеціально підібраний і дидактично оброблений матеріал науки),

розподіл їх за роками навчання, кількість годин на тиждень, виділених для вивчення кожного предмета в окремому класі школи

**НАВЧАННЯ** - цілеспрямована взаємодія педагога та учнів, у процесі якої здійснюється формування у тих, хто навчається, наукових знань, необхідних способів діяльності, емоційно-ціннісного і творчого ставлення до оточуючої дійсності, загальний розвиток особистості

Навчання гуманістичне - вільне, самостійно ініційоване, особистісно задіяння; оцінюване як учителем, так і самим учнем, спрямоване на засвоєння осмислених елементів власного досвіду

Навчання діалогічне - пізнання сутності предмета чи явища в процесі обміну смислами різних суб'єктів розуміння

**ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ** - така організація процесу навчання, в основі якої лежить створення викладачем і виявлення учнями проблемних ситуацій, формулювання проблеми, її розв'язання самостійно або під керівництвом учителя

Неуважність - властивість особистості, що виявляється в невмінні зосередитися на предметі в поверховості суджень, нездатності проникнути у внутрішній світ іншого

**ОСВІТА** - процес і результат засвоєння індивідом досвіду людства, досягнення певного освітнього рівня.

**ОСВІТА БАЗОВА** - соціально необхідний рівень загальноосвітньої підготовки, який передбачає всебічний розвиток і ціннісно-етичну орієнтацію особистості, формування загальнокультурної основи її подальшої освіти, громадського і професійного становлення

**ПЕДАГОГІКА** - це наука про виховання та навчання, які є єдиним педагогічним процесом

**ПЕДАГОГІЧНА ЗАДАЧА** - результат усвідомлення суб'єктом діяльності мети, умов і проблеми діяльності, виявлення суперечностей між відомою метою задачі і невідомими шляхами досягнення цієї мети

Педагогічний процес - цілеспрямована, свідомо організована взаємодія вихователів та вихованців, в ході якої вирішуються суспільне необхідні завдання освіти та виховання. П.п. являє собою єдність процесів навчання, виховання та розвитку вихованців

**ПІЗНАВАЛЬНА АКТИВНІСТЬ** - риса особистості, яка знаходить вияв у ставленні до пізнавальної діяльності; це стан готовності до самостійного пізнання, а також якість діяльності, що обумовлена свідомим вибором оптимальних шляхів для досягнення мети пізнання

**ПОЯСНЕННЯ** - доказовий виклад матеріалу вчителем, пов'язаний з вивченням правил, математичних дій, законів, явищ

Предмет педагогіки - дослідження сутності розвитку і формування людської особистості і визначення на цій основі теорії і методики виховання як спеціально організованого педагогічного процесу

**ПРЕДМЕТ ДИДАКТИКИ** - процес навчання, його принципи, методи, засоби, форми

Принципи навчання й виховання - основні вимоги до ефективної побудови педагогічного, навчально-виховного процесу

**РЕАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ** - об'єктивно фіксовані кількісні та якісні зміни особистості учня відносно початкового стану, що сталися в результаті засвоєння ним у процесі пізнавальної і практичної діяльності накопиченого соціального досвіду.

**РОЗПОВІДЬ** - це живий, образно-сюжетний, емоційний, не тривалий за часом виклад переважно фактичного матеріалу.

Розуміння - процес установлення зв'язку невідомого, нового з уже відомим

**САМОВИХОВАННЯ** - це свідомо, цілеспрямована робота людини з удосконалення своїх інтелектуально-духовних, морально-вольових, естетичних, фізичних якостей.

**САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ** - процес і результат опредметнення творчого потенціалу людини, усвідомлений виконавчо-результативний процес самоосвіти, самовиховання, самооцінки, який характеризується розвитком здібностей, умінь, мотивів, життєвих цінностей і супроводжується створенням певних матеріальних та інтелектуальних продуктів власної діяльності.

**СИТУАЦІЯ УСПІХУ В НАВЧАННІ** - цілеспрямоване, організоване поєднання умов, за яких створюється можливість досягнення значних результатів діяльності як окремої особистості, так і колективу в цілому, реальний шанс на успіх усіх без винятку учнів

**Соціалізація особистості** - процес засвоєння індивідом соціального досвіду, цінностей, норм, установ, властивих суспільству, соціальних груп, до яких він належить

**Спілкування** - взаємодія двох і більше людей, яка полягає в обміні між ними інформацією пізнавального та афективно оцінного характеру

**СТИМУЛЮВАННЯ** - спонукання людини до активної діяльності

**ТАКТ ПЕДАГОГІЧНИЙ** - додержання викладачем принципу міри в спілкуванні з учнями, вміння знайти вірний підхід до них в процесі навчання й поза ним

**Творчість** - діяльність по створенню нових соціальне суттєвих матеріальних і духовних цінностей. Процес і результат творення нового

**Узагальнення** - логічний процес переходу від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання, а також продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак і якостей явищ дійсності.

**УЧІННЯ** - складова навчання, пізнавальна діяльність учня, що відзначається його активністю і самостійністю в оволодінні знаннями, вміннями, навичками.

**ФОРМУВАННЯ** - процес і результат цілеспрямованих і стихійних впливів соціальної дійсності на розвиток особистості.

Я - ндивід, яким він відомий самому собі. Розрізняють "Я - переживання себе" та "Я - концепцію" /"Я - образ"/ - уявлення про себе

## 14. ЛІТЕРАТУРА

### *Основна література*

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи. К., 1998.
2. Баранов С.П. Педагогіка: учебное пособие для пед. уч-щ. – М: Просвещение, 1987. – 368 с.
3. Васянович Г. Педагогіка вищої школи. Навч.посібник. Львів, 2000.
4. Карамушка Л.М. Психологія освітнього менеджменту. – К.: Либідь, 2004. – 424 с.
5. Крижко В. Теорія та практика менеджменту в освіті. – К.: Освіта України, 2005. – 256 с.
6. Куписевич Ч. Основы общей дидактики. – М., 1980.
7. Майерс Д. Социальная психология. – СПб.: Питер, 2006. – 794 с.: ил.
8. Марушкевич А.А. Педагогіка вищої школи. Теорія виховання (Цикл лекцій): Навчальний посібник. – К: КНУ ім. Т.Шевченка, 2005. – 107 с.
9. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті болонського процесу. / За ред. В.Г. Кременя – Тернопіль, 2004. – 147 с.
10. Паламарчук В. Першооснови педагогічної інноватики. Том 1.: Науково-методичне видання. – К.: Освіта України, 2006. – 420 с.
11. Педагогіка и психология высшей школы / Ответствен. ред. С.И.Самыгин. Ростов-на-Дону, 1998.
12. Подласый И.П. Педагогіка. Новый курс: Учебник для студ. Пед. вузов: в 2-х кн.. – М: ВЛАДОС, 1999.
13. Смирнов С.Д. Педагогіка и психология высшего образования: от деятельности к личности: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. - М.: Издательский центр "Академия", 2001. - 304 с.
14. Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения. - М., 1979. - Т. 1-3.
15. Фокин Ю. Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология, цели и содержание, творчество: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. - М.: Издательский центр "Академия", 2002. - 224 с.

### *Додаткова література*

16. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002.
17. Закон України «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999.
18. Концептуальних засад розвитку вищої технічної освіти України в контексті Болонського процесу, схвалених Всеукраїнською нарадою ректорів вищих технічних навчальних закладів “Вища технічна освіта і Болонський процес” (м. Харків, 17-18 квітня 2004 р.).
19. Наказ МОН України “Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу” №812 від 20 жовтня 2004 р.

20. “Тимчасове положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців”, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 48 від 23 січня 2004 р.
21. Болонський процес у фактах і документах / Упорядники: Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. - Київ–Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім.В.Гнатюка, 2003. – 52 с. ([www.tspu.edu.ua](http://www.tspu.edu.ua)).
22. Буйваленко С.С. Облік і оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів. Зб. наук. та метод. пр. — Випуск 3. — Луцьк, 1998.-С. 9-13.
23. Булах І.Є. Комп'ютерна діагностика навчальної успішності.—К.: ЦМК МОЗ України, 1995.-221с.
24. Ван дер Венде М.К. Болонская декларация: расширение доступности и повышение конкурентоспособности высшего образования в Европе // Высшее образование в Европе. –2000. – Том XXV.-№ 3.
25. Вербицький А.Ж. Активное обучение в высшей школе: Контекстный подход: Метод. пос. - М.:Высш.шк., 1991.
26. Вища освіта України і Болонський процес// Навчальна програма. – київ – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В.Гнатюка, 2004. – 18 с.
27. Воскобойникова-Гузєва О. Сучасні засоби професійних інформаційних комунікацій // Бібліотечний вісник. — 2004.— №2.— С. 22—26.
28. Гондол В.П. Майбутнє за незалежною системою тестування // Освіта, 13 серпня 1993р. №24 (4316).
29. Долженко О.В. Сорбонская и Болонская декларации: Информация к размышлению... // Вестник высшей школы: Alma mater -2000. -№ 6
30. Журавський В.С., Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2003. – 200 с.
31. Корнілова Є. Практика та перспективи представлення інформаційних ресурсів інституту на корпоративних сайтах // Бібліотечний вісник.— 2004. — №1.-С. 29-31.
32. Костенко Л.Й. Бібліотека інформаційного суспільства // Бібліотечний вісник.-2002.- №3.-С. 33-38.
33. Костенко Л.Й. Бібліотека та інформаційні ресурси в сучасному світі науки, культури, освіти та бізнесу: підсумки XII Міжнародної конференції "Крим-2004" // Бібліотечний вісник.-2004.- №4.- С.43-48.
34. Костенко Л.Й. Становлення електронних сільськогосподарських бібліотек України // Наукові сільськогосподарські бібліотеки в ХХІ ст.: Тези доп. наук.-практ. конф. Київ, 26-27 берез. 2002 р. - К.: Нора-Друк, 2002. -С. 46-48.
35. Кремень В.Г. Болонський процес: зближення, а не уніфікація//Дзеркало тижня. № 48(473). -13-19 грудня 2003.
36. Лісовський А. Є над чим поміркувати... Замість післямови до тестування// Освіта, 18.06.1993 р.№ 18 (4310).
37. Лукичев Г.А. Интеграция и эффективность – цели реформ в высшем образовании стран Европы // Научный вестник Моск. гос. технического ун-та гражданской авиации.-2000.-№26.-С.13-18.

38. Масловська С.М. Наукові засади інформаційного забезпечення бібліотечної галузі // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського. - К.: НБУВ, 2000. - Вип. 5. - С. 77-85.
39. Матеріали науково-практичного семінару «Кредитно-модульна система підготовки фахівців у контексті Болонської декларації». - Львів: Вид-во «Львівська політехніка», 21-23 листопада 2003. - 111 с.
40. Мойсенюк Н.Є. Педагогіка. - К. - 2001. - 608 с.
41. Моргун В. Тести? Тести! Тести... // Освіта, 17 вересня 1993 р. №31(4323).
42. Олійник М.М., Романенко Ю.А. Тест як інструмент кількісної діагностики рівня знань у сучасних технологіях навчання. Донецьк: ДонНУ, 2001. - 84с.
43. Організація навчально-виховного процесу. - Вип.5. - / Ред. кол. М.Л.Хоменко. - К.: НМЦ МОН України, 2005. - 206с.
44. Основи психології: підручник / За заг. ред. О.В. Киричука та ін. - 5-те вид. - К.: Либідь, 2002. - 632с.
45. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003-2004 рр.) / За ред. В.Г. Кременя, авт. кол.: Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. - Київ-Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2004. - 147 с. (www.tspu.edu.ua).
46. Остапова І. Електронна книга і традиційна книжкова культура // Бібліотечний вісник. - 2003. - №5. - С. 38-44.
47. Педагогіка / За ред. Н.Д. Ярмаченка. - К. - 1986. - 542 с.
48. Положення "Про порядок розробки складових нормативного та навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою": Наказ Міністерства освіти України від 31.07.98 р. №285.
49. Положення «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах». Затверджено наказом Міністерства освіти України від 2 червня 1993 р. №131.
50. Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. - Вип. 31. - К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2003. - 48 с.
51. Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. / Кол.авт. - Вип. 24. - К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2001. - 223 с.
52. Програми заходів щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005рр. (наказ Міністерства освіти і науки України №49 від 23 січня 2004 р.)
53. Пушкарь М .С. Использование деловых игр в учебном процессе. - Днепропетровск: ДИСИ, 1986.
54. Регіональна бібліотека в сучасному соціально-культурному контексті: До 60-річчя від Дня заснування Рівненської державної обласної бібліотеки: Збірник статей і тез доп. наук.-практ.конф. — Рівне: Волинські обереги, 2002. - 122 с.
55. Реформа вищого образования в Нидерландах // Голландский институт в Санкт-Петербурге: <http://www.holinst.spb.ru>
56. Савіна З. Електронні інформаційні ресурси бібліотек України // Бібліотечна планета. - 2002. - № 2. - С. 20-21.

- 57.Симоненко Т. Інформаційне забезпечення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні //Бібліотечний вісник. —2003.— №5.— С. 20-22.
- 58.Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. Болонський процес у фактах і документах. - Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім.В.Гнатюка, 2003. – 52 с.
- 59.Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка.-К., 1989. -346 с.
- 60.Тріус Ю.В. Технологія використання рейтингової системи оцінювання навчальної діяльності студентів.-Вип.26. – Черкаси: Вісник Черкаського університету, 2001.-С. 141-150.
- 61.Фіцула М.М. Педагогіка. - К.-2000. - 542 с.
- 62.Шаталов В.Ф. Куда и как исчезли тройки.—М., 1988.
- 63.Шаталов В.Ф. Педагогическая проза. - М., 1981.
- 64.Швидкий О.В. Тестування—сучасний вид контролю знань студентів (методичні рекомендації). - Донецьк, 2000. -14с.
- 65.Шпильовий В.Д., Жила В.Г. Створення тестів та проведення тестового контролю якості підготовки. - Луганськ, Вид-во Східноукр. держ. ун-ту, 1997.-78 с.
- 66.Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри. - К.: Вища школа,1993.-120 с.

## ЗМІСТ

<b>1. ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ .....</b>	<b>3</b>
1.1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА .....	3
1.2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ .....	4
1.3. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ .....	5
1.4. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
<b>2. МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ПО ВИВЧЕННЮ ДИСЦИПЛІНИ.....</b>	<b>8</b>
<b>3. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....</b>	<b>37</b>
3.1. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ .....	37
3.2. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ .....	40
<b>4. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПО ВИВЧЕННЮ ДИСЦИПЛІНИ.....</b>	<b>41</b>
4.1 КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ.....	41
4.2 КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ. ....	44
<b>5. РОЗПОДІЛ МОДУЛІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ» НА КРЕДИТИ ECTS, ЇХ ОЦІНЮВАННЯ В БАЛАХ ТА ТЕРМІН ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗА МОДУЛЯМИ.....</b>	<b>48</b>
<b>6. НАРАХУВАННЯ БАЛІВ ЗА ВИКОНАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ РОБІТ З ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ .....</b>	<b>48</b>
<b>7. ФОРМИ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ ЗА МОДУЛЯМИ ДИСЦИПЛІНИ.....</b>	<b>49</b>
<b>8. ПІДСУМКОВЕ РЕЙТИНГОВЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ ЗА ШКАЛОЮ ECTS ТА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ.....</b>	<b>49</b>
<b>9. ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ .....</b>	<b>51</b>
<b>10. ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ .....</b>	<b>55</b>
<b>11. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ СТУДЕНТІВ (ЗАЛІКУ) ..</b>	<b>57</b>
<b>12. ЗАСТОСУВАННЯ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТХНОЛОГІЙ ТА ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ .....</b>	<b>59</b>
<b>13. СЛОВНИК ТЕРМІНІВ .....</b>	<b>60</b>
<b>14. ЛІТЕРАТУРА .....</b>	<b>69</b>